

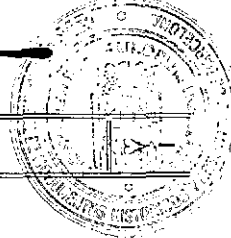
DE LA

Real Academia de Buenas Letras

— DE BARCELONA —

— X

OCTUBRE Á DICIEMBRE DE 1910

NOTES DOTZECENTISTES D'AUSONA**PRELIMINAR**

No's pot duptar lo útil que resulta al conexemènt de les costums y historia intima de Catalunya la inspecció dels manuals de la Edat Mitjana recòndits en nostres arxius especials. D'un estudi que ferem dels sis manuals notariais existents en lo valió arxiu de la Curia Fumada de Vich, pertanyents al segle XIII, n'ha provingut principalment lo present treball.

Aquests llibres oferexen ja dificultats per son estudi, tant per lo molt borrades que resulten les sues lletres, com per les ratlles que encreuen les escriptures y tapen silabes, com per los esboranchs y trencaments de fulls deguts a humitats y al descuyt. No porten titol en llurs cobertes, ni son foliats. Per precisar hon se troven les cites ó documents ab que establím nostres conclusions, adoptarem una classificació, que permeterà a qualsevol, evacuar ab exactitut la consulta de quan pogués convenirli (1).

Hi faltan quaderns d'escriptures, puix la actual enquadernació és feta de la Edat Moderna, quan dits quaderns havien desaparegut.

Entremitx dels quaderns de foli major hi han fulls de formes y paper diferents, contenint copies de documents autorisats per los matexos notaris. Fos per descuit, fos per pressa de tornarlos a copiar, se dexaren enclosos d'aquesta manera.

(1) Inseguint l'ordre cronològich, dexarem marcats ab llapiç aquestos volums de la Curia Fumada ab la numeració de que'ns valdrèm per designarlos:

Vo. I.—Manual dels anys 1230 a 1233.

Vo. II.—Manual dels anys 1239 a 1242.

Vo. III.—Testaments dels anys 1240 a 1252.

Vo. IV.—Manual de 1250 a 1251, 1253 a 1256.

Vo. V.—Manual de 1256 a 1257.

Vo. VI.—Manual de 1259 a 1262. Aquest és lo sol que porta en les cobertes de pergamí, una inscripció, que sembla de temps posterior al en que signé escrit, dient: *Tercium manuale mei Barthomei escaro Notari publici vicensis.*

Es evident que lo desitj d'estalviar temps en les transcripcions dominava en lo segle XIII. En totés les copies venen suprimides les fórmules ordinaries de les escriptures: la de *Testes huius rei sunt* està assenyalada ab una sola T, paraula inicial de la oració; l'usual comensament de *Notum sit cunctis* ve del tot suprimit; los juraments s'indiquen ab un sencill *hec iuro*; ab un *ex quibus* o *renunciantes* los altres períodos de rúbrica y ab *Ff, fideiussores*. Axò resulta ventatjós per qui los examina puix no hi trova palla, la sua copia és més breu y no resulta enfarfagada.

Prò esdevé una incomoditat: l'estalvi de la data, que, si està consignada en algún document, ho és d'una manera defectuosa. L'any ve anotat en lo primer día del mateix: lo día y mes, alguna que altra vegada al començ de les escriptures autoriçades en una matexa jornada, més no en quiscuna d'elles. Al donar un text, no transladarèm a nostre calendari la designació romana de kalendes, nones e idus. Mantenintla, facilitarà la sua compulsació.

Tan sols en lo volúm III de testaments s'observa un orde cronològich, portant quiscun lo día en que s'otorgà y essent aytambé lo llibre més ben escrit y llegible.

Tots los documents estàn redactats en llatí, a excepció d'un sol del 1234, que ho està en català (2). Bé's mereix aquesta única escriptura catalana, sa preferent publicació:

«P. des graner e nestefania mare mia, mito uobis Thome ispanioli, II operadores de la plasa e ses morabatinades de ses ortes, per CCXVI s. de duplo, que uos o tingats et o agats tant en tro daquels diners siat pagat: los quals diners vos deg per la mula, et per la meitat de CLXX s. que ious deuia per rao den B. des graner, on aus est carta: et io p. des graner, couenio uobis Thome ysparuoli, que, si mos freres uenient en G. et en A., que ious pagas aquestes XI libres mens XII sous, dins XV dies que el sien uenguts. Ff. en B. de bosch. T. en C. barrat et en B. de ses clotes.»

Hi havia també la especial contractació dels juheus, en hebràich, de la que no caldrà tractar (3) haventsen ocupat en son valió trevall lo Canonge Corbella (4).

Si bé los dies solien indicarse en los documents segons la costúm tradicional romana de kalendes, nones e idus, lo poble procurava realisar sos actes y compromisos en diades assenyalades per no descuidarsen. Axís constan en aquestes escriptures: la fira de Barcelona, la fira de Vilafranca, la fira de Moyà, Tots-sants, Nadal, Sant Joan de

(2) Vo. I, 1234, XIII kalendas Septembris.

(3) Vo. IV, 1252, IIII nonas Marcii. «Reachus filius Jucefi» cedeix a «Salomoni filio boni vide» los drets que tenia a un Mas en lo pla de Geçona, de nom Bonastrug, «ut in cartis ebraycis inde confectis quo modo habeo et quod in presenti tibi trado.»

(4) Mossen Ramon Corbella, *La aljama de juheus de Vich*.

Juny, Santa Maria de Febrer, etc., com èpoques en les que finien determinades obligacions contractuals.

Completarèm en lo possible aquestes *Notes* ausoneses ab alguns documents bonament trovats en lo valios arxiu de la Corona d'Aragó. Y encara hi adjuntam aquelles més indispensables noves, que formen part de treballs ja publicats y qual absoluta obmissió, podria perjudicar la claretat de lo que aqui dièm.

LA URBS VIGATANA

La vila de Vich. — L'antiquíssim *vicus Ausone* o Vich d'Ausona, reb lo nom de *vila* y no de *ciutat*, en los documents vigatans del segle XIII. Cal observar que també Barcelona es calificada de *vila* en una escriptura (5). Mes a Vich tal dictat res te que veure ab son caràcter tradicional de capitalitat de la regió Ausonesa. Segons lo dean Lluís de Montcada, a les derrerries del segle XIII comença a pendre nom de *ciutat*, desconexentne la causa d'aytal cambi.

Voltada de murs, de torres y de valls, la urbs vigatana aplegava les millors condicions defensives pera servir de recullita, en cas de guerra o invasió, a tots los habitants de les vehines poblacions. La sua circumferencia, si bé avuy la judicariam un tant reduhida, satisfeya sobradament les necessitats d'aquella època. En la actualitat encara s'ha pogut apreciar en què consistia son circuit.

Cinch eren los portals oberts en les muralles de Vich, conexentse ab los noms: de Gurb, de Montcada, de Manlleu, de les Mayoles y de Santa Eularia.

Portal de Gurb. — Se trova nomenat molt sovint: y era lo que comunicava ab lo camí d'anar a Gurb (6).

Portal de Montcada. — No ve tant nomenat com lo precedent (7). Estava en la part de Vich sots domini de la casa de Montcada (8), qual partida vigatana, resulta magistralment descrita per lo canonge Corbella (9).

Portal de Manlleu. — Semblantment que lo dit de Gurb, prenía

(5) Vo. V, 1256, III nonas Augusti. «Nos idem (R. dei gratia vicecomes cardone) recipimus te F. de torrente habitatorem ville barchinone uxorem infantem familiam nuncios bestias et omnia alia bona tua (sub proprio nostro guidatico ducatu deffensione et manutenencia: dabis nobis) vnam libram piperis per censu, anuatim in festo omnium sanctorum.»

(6) Vo. IV, 1254, VIII idus Marci. Lo Bisbe de Vich estableix a «R. de gallinerio et cui velis exceptis milite et locis sanctis quandam peciam terre in ipsis nostris condominis qui sunt ultra portale de gurbo ville vici prout tibi est pidouata et terminata et affrontat ab oriente in camino publico quod de gurbo venit ad villam vici» «propter hec autem uos a te X solidos monete vicensis de quaterno.»

(7) Vo. IV, 1254, VIII idus Junii: «domos meas quas habemus ni villa vici juxta portale montis catani ante domus quod fuerunt vitalis bordonerii.»

(8) Vo. VI, 1259, II nonas Augusti: «iuxta portale montischatani in domino domini montischatani.»

(9) R. Corbella, Pbré, *La aljama de juheus de Vich*.

nom del camí de Manlleu. La documentació dona testimoni d'ésser lo portal, segons costum general de la Edat Mitjana, defensat per una o dues torres (10).

Portal de les Mayoles. — Ve nomenat sovint. A ell s'hi anava per la carrera de Sant Pere. Al enfront del portal hi havia un camp nomenat de *Letrans*, en 1261, propietat d'En Berenguer des Mayoles (11). En 1257, ja s'havien edificades cases a la part de fóra del Portal (12).

Portal de Santa Eularia. — Donava sortida al camí que conduïa a una iglesia sots la advocació de Santa Eularia (13).

Carrers de Vich. — Ab los noms de *vico* (17) y *calle* (18, 19 y 20) se sol designar als carrers. La paraula *carrería* (11), no deu traduirse per la actual de *carrer*, sinó per la antiquada de *carrera*, equivalent a vía, camí o carretera (14).

La designació dels carrers la feu lo poble, fixantse en los més notables edificis, o bé en circumstancies intrínseques de cada hu, com lo ésser nou, baix, etz. A falta d'aquestes circumstancies, solia valdres del nom del propietari més renomnat, com succehí ab los carrers, hont, en 1254, hi tingueren llurs cases un tal Boxons (15) y un tal Gayol (16).

Molts son los carrers que ja aparexen designats d'una manera general, ab lo que podríem dir son nom propri. Los qu'havèm trovat son: Carrer de *Gurb* (17) o *gurbità* (18). — Carrer d'En *Gayol* o *Gajol* (19). — Carrer del *hospital de Sant Joan de Jerusalem* (20 y 21). — Carrer del *hospital den Cloquer* (22). — Carrer d'En *Bruguera* (any 1278). — Carrer de *jub altar* (23 y 39). — Carrer d'En *Guiu*, hon hi havia la *Scole*

(10) Vo. IV, 1254, XIII kalendas Madii: «domorum quod sunt juxta portale de maleuo et possitis facere pontem» «turrem portalis de manleuo.»

(11) Vo. VI, 1261. V idus Junii: «illo stabilimento quod Bg. de mayolis facit et proponit facere in ipso campo de letrans extra portale de mayolis ante carreriam sancti Petri.»

(12) Vo. V, 1257, X kalendas Junii: «in domibus quas extra portale de mayolis ville vici.»

(13) Vo. VI, 1259, VIII kalendas Septembris. «Dono offero et trado domino deo et Ecclesie sancte Eulalie site in villa uici et tibi Johanni de toniano sacerdoti rectori eiusdem Ecclesie et omnibus successoribus vestris rectoribus predictae Ecclesie omnes ipsas domos quas habeo in villa vici extra portale sancte Eulalie in dominio sancti Johannis ruiipollensis.»

(14) Vo. IV, 1253, III idus Decembris «in carreria de gurbo ville vici extra portale.»

(15) Vo. IV, 1254, VII idus Julii «illas domos qui sunt in villa vici antedomos F. boxonis.»

(16) Vo. IV, 1251. VII kalendas Julii «illas domos nostras quas habemus ante domos Berengarti gayol in dominio domini vicensis episcopi.»

(17) Vo. VI, 1262, VIII kalendas Septembris «in vico de gurbo ville vici.»

(18) Vo. VI, 1259, XIII kalendas Septembris «in calle gurbitano ville vici.»

(19) Vo. IV, 1254, VIII idus Aprilis «in villa vici in calle den gajol.»

(20) Vo. V, 1257, II idus Aprilis «domibus. et retro cortali qui sunt in calle hospitalis Sancti johannis ierusalem ville vici.»

(21) Vo. IV, 1250, «domos nostras quas habemus in villa vici iuxta domos R. de quadris que sunt in calle domorum hospitalis Sancti johannis jherosolimitano in dominio domini montis catani.»

(22) Vo. VI, 1261, XVII kalendas Augusti. «Que domus sunt in calle hospitalis A condam de clochario sub dominio domini montis chatani.»

(23) Vo. IV, 1254, XVII kalendas Julii, «domibus qui sunt in villa vici in calle de jub altari.»

judeorum (any 1280). — Carrer nou (24, 25 y 43). — Carrer nou de la riera (26). — Carrer moltó del carrer nou (27). — Carrer de *Specoli* (any 1284). — Carrer dels pintors (28). — Carrer *pelegrí* (29). — Carrer de la ramada (30 y 31). — Carrer de la riera (32 y 53). — Carrer de Sant Joan (33, 91 y 100). — Carrer de Sant Pere (34, 91 y 102). — Lo Mercadal. — Plassa de Santa Maria (35). — Plassa de la *maelleria* ó *carniceria* (36). — Plassa de la *codina* (37).

Franqueses urbanes. — Sots aquesta designació hi podem aplegar les cases franques y lliures de prestacions, pertanyents a dignitats y particulars. S'acostumà designarles ab los noms dels propietaris, com de *Terrers* o de *Salfores* (38), de *Cabrera* (39), de *Malla* (40).

Era la *Vila-nova* (41) un arrabal, segurament extramurs de Vich. Les cases franques d'aquest lloch, en l'any 1255, pertanyien al canonge Montrodón (42).

(24) Vo. IV, 1238, II kalendas Januarii (fulls interclosos d'un manual més antic): «in villa vici in calle nouo in senioratu domini episcopi.»

(25) Vo. VI, 1262, XII kalendas Septembris. «A coller de vico nouo ville vici.»

(26) Vo. VI, 1259, VIII idus Martii «in calle nouo de riera ville vici.»

(27) Vo. VI, 1260, X kalendas Januarii. «F. de villa comorans in calle molto de calle nouo ville vici.»

(28) Vo. VI, 1259, XIII kalendas Septembris «in vila vici in calle pictorum.»

(29) Vo. IV, 1250, II kalendas Octobris «domos quas habeo in calle pelegrino ville vici in dominio montis catani.»

(30) Vo. VI, 1262, VIII kalendas Septembris «domibus meis quas habeo apud ramatam ville vici.»

(31) Vo. V, 1256, VIII kalendas Junii: «de domibus et arco quas et quam in villa vici in calle de ramata possidet.»

(32) Vo. IV, 1254, V idus Februarii: «illas domos quas sub dominio domini vicensis Episcopi in calle de riera ville vici.»

(33) Vo. IV, 1252, VIII idus Februarii: «in calle sancti Johannis.»

(34) Vo. IV, 1251, VI idus Martii: «in calle Sancti Petri ville vici.»

(35) Vo. VI, 1259, X kalendas Augusti: «quasdam domos qui sunt in platea beate Marie juxta domos de castro terciolo et de medalia et G. paschale.»

(36) Vo. IV, 1253, III nonas Novembris «plateam macellerie.»

(37) Vo. V, 1257, II kalendas Augusti «in villa vici in platea in loco dicto cutina. «quas domos affrontant ab oriente in domibus petrus johannis mercerii Petrus de gurbo berengarii de ceruaria bernardi condam calzes et in cutina de platea. A meridie in platea et cutina: ab occidente in carraria publica.»

(38) Vo. V, 1257, XII kalendas Junii: «Berengarius de salliforis vicensis canonicus ac tenens et habens domos franquitatis quas in villa vici dicuntur domos de terrers vel de salliforis.»

(39) Vo. VI, 1261, II idus Martii «quam bassa est in villa vici in calle de jubaltari in dominio domorum franquitatis quod in villa vici dicuntur domos de salliforis que bassa affrontat ab oriente in orto domorum franquitatis de capraria.»

(40) Vo. IV, 1255, XVIII kalendas Januarii «Berengarius de salliforis vicensis canonicus ac tenens domos mayores franchitates de medalia» «nostris domibus quas in platea beate marie vici habetis in dominio dictarum domorum franquitatis de medalia.»

(41) Vo. IV, 1253, III idus Decembris «ipsas domos nostras qui fuerunt dicti patris nostri quas habemus in villa vici sub dominio domorum franquitatis quam in villa vici dicuntur de villa noua quod ibi accipiunt singulis annis in festo omnium sanctorum unum par caponum per censu.»

(42) Vo. IV, 1255, XIII kalendas Octobris. «F. de monte rotundo vicensis canonicus ac tenens et habens domos franquitatis quod in villa vici consueuerant nominare domos de villa noua.»

Los pous.—Es sapigut que, en lo segle XIII, era general la costúm de tenir, totes les poblacions, pous pel servey del públich. A Barcelona los pous donaren nom a molts carrers que encara se designen com en la Edat Mitjana.

Desconexèm los pous que Vich tindria destinats al us de sos vehins; puix si se'n consignen dos, no dirèm que siguen los únichs de la vila. Estaven situats, lo un en lo carrer Nou (43) y l'altre junt a la iglesia de Santa Eularia (44), de la que tractarèm en la part eclesiàstica.

Los forns.—A igual que los pous, sigueren escullits per lo poble com terme de comparació per designar les cases situades prop d'ells, quan no hi havia altra construcció més remarcable. A Barcelona dels forns també n'han pres noms molts carrers.

A Vich se designaren, en 1257, certes cases sots domini de Guerau de Bigues, dient trobarse sota lo *forn jusá* (45).

Lo Mercadal.—Estigué en la part sobirana de Vich, proper a les muralles, a poca diferencia en lo mateix indret hont està avuy dia. Les cases de la part occidental del mercat donaven a les valls y muralla (46).

Tota aquesta plàssa era ab porxada, com en la actualitat, considerantse les arcades de propietat particular (47). En l'any 1252 no estaria encara acabada tota la porxada. Ho deduí de la donació de certa casa y bassa, autorisantse l'alsarhi porxos damunt dels pilans que ja hi eren existents (48).

Les taules se treyan al acabarse lo mercat, y algunes o les més, sols se paraven los dies de mercat (72).

Les cases construïdes en lo Mercadal solien tenir taules per vendre, a elles agafades, segurament dintre les voltes. En certs contractes de venda de dites cases, sol consignarse que pertanyia al venedor la propietat de les taules de que tractèm (49).

(43) Vo. V, 1257, XI kalendas Junii: «domibus qui sunt iuxta puteum calle nouum ville vici».

(44) Vo. VI, 1260, XVI kalendas Februarii: «iuxta puteum de sancta eularia, villa vici».

(45) Vo. V, 1257, XIII kalendas Augusti: «ipsas domos nostras quas habemus in villa vici subtus furno jusano in dominio Geraldi de biguis».

(46) Vo. IV, 1254, XIII kalendas Aprilis: «afrontant ab oriente in mercatali a meridie in domibus P. ferrarii et bg. de segalers ab occidente in uallibus et muro ville vici».

(47) Vo. IV, 1250, nonas Septembrii: «domos nostras cum porticu et arcibus et bassa et quintanals quas habemus in mercatali vici prout hec omnia affrontat ab oriente in domibus et porticus p. peronelle a meridie in mercatali ab occiduo in domibus et porticu Guillelmi de bosco».

(48) Vo. IV, 1252, XIII kalendas Februarii: «Item dono uobis licenciam et plenum posse quod possitis super quendam bassa mea que iuxta dictam domum est super archum siue pilars facere porticum uel quicquid aliud uolueritis. Ita tamen quod dicta bassa semper remaneat aperta a parte introitus sed lissus celum edificetis super archum vel pilars siue super bigas quicquid uolueritis super dicta bassa».

(49) Vo. VI, 1261, XVI kalendas Martii: «illas domos meas et tabulas quas eis adherent quas domos et tabulas habeo in mercatali vici sub dominio domini vicensis episcopi».

La casi totalitat del lloch destinat á Mercadal era del bisbe de Vich, radicant dintre la sua jurisdicció. Hi hagueren, emperò, certes taules de venta dintre la jurisdicció de la casa de Montcada, qual situació no podem precisar. En l'establiment d'una d'aquestes taules, que, en l'any 1261, feu lo batlle Eximenis, s'assenyala ésser entregada ab caràcter vitalici, mes no hereditari (50).

Lo bisbe solia establir les taules del Mercadal mitjançant l'entrega d'una petita entrada y lo cens anyal d'un parell de capons o altre semblant (51). Mes no totes prestaven cens y en les lliures se senyala-va dita circumstancia, com en una de bocateria (V. cal., maig 1256).

Com mostra d'aytals establiments, molt curiosos baix lo punt de vista de les costums, presentarem un del any 1253 (52). Lo bisbe Bernat concedeix a Bernat de Palol un lloch quadrat en lo mercat de Vich, a fi de posarhi banchs los dissaptes y construir les obres conuenients per vendrehi carn y peix. Emperò, si hi edificava archs, li exigia que tinguessin una alçada convenient; á fi de que hi passés per sota un cavaller a cavall, sense tocar ab lo cap a dalt de la volta.

No havèm entès prou bé lo significat de la concessió que lo propri bisbe atorgà al dit Palol de la *pausam de roudor et pueriam de roudor*, per les que prestava un capó de cens, a igual que per los banchs.

Lo permís de tenir y posar dits banchs, s'establía sols per los dissaptes, en la majoria d'aquestes concessions. Aytal autorisació està també limitada al dia del mercat, en lo permís atorgat per lo bisbe Bernat,

(50) Vo. VI, 1261, kalendas Februarii: «Gullabertus de cintillis procurator domini Gastonis in catalonia per predictum dominum Gastonem et suos laudo concedo et..... tibi R.º de pruners et cui velis in omni vita tua totam ipsam tabulam cum suis pertinenciis quam p. macellarii habuit in domo de monte catano in platea ville vici in ipso quinto iuxta pillar quam etiam tibi stabilivit et assignavit Examenus bajulus eiusdem domini Gastonis cum carta quam in presenti laudo: et tabulam habeas possideas et expletes diebus omnibus vite tue prout in carta quam predictus Eximenus tibi inde melius fecit..... predicta tabula sit predicto domino et suis penitus absoluta.

(51) Vo. IV, 1254, XIII kalendas Aprilis: estableix lo bisbe «quendam tabulam in ipso mercatali ville vici iuxta tabulas olci» al cens anyal «in festo omnium sanctorum unum par caponum per censum. Propter hoc nos a te confitemur recepisse XV solidos monete vici de quaterno».

(52) Vo. IV, 1253, nonas Octobris: «Bernardus dei gratia vicensis episcopus per me et omnes successores meos episcopos bona et libera voluntate in presenti cum hoc publico instrumento damus laudamus concedimus et perpetuo stabilimus tibi herengario de palatiolo et cui velis excepto milite et clerico et locis sanctis, totum illud seti prout est de pede illius tui archi versus orientem usque in canteram tui parietis eodem modo versus oriente. Tali pacto ut in predicto seti possis tu et quos velis tenere et ponere bancos in diebus sabbatinis et eos tenere ibi a manu usque in seto et tenente in eisdem carnes et pices et possis super predicto seti facere anbam ab una cantera in aliam versus circium prout est frons domorum omnium nostrarum ita altum quod miles equitando superius de capite non possit tangere. Item damus tibi *pausam de roudor et pueriam de roudor* prout melius tu et tui semper tenuerunt et habuerunt subtus tuo anbam quod ibi jam habes et portico quam in aliquo loco foro aliquis non audeat tenere nisi sub tuo anbam et portico et sic teneas predicta hec omnia tu et quos velis ad fidelitatem nostram nostrarumque successorum reddendi mihi tu et tuis nobis nostrisque successorum annuatim in festo omnium sanctorum II paria caponum unum per banchis et aliud per pausa et pueria roudor et propter hoc recipimus a te L solidos ex quibus etc.»

en 1257, a Pere de Villa, d'un siti o porta en lo mercadal, per vendre robes de lli, de bruneta y de sartzil (53).

No sempre lo bisbe permetia tenir los llochs destinats als venedors sota cobert. Moltes concessions d'un espay quadrat (conegut en la documentació del segle XIII per *pati* o *seti*) indican que les mercaderies se tenian en ple ayre. Si tractaven de cobrirles, necessitaven de nova autorisació. Ho declara lo contracte entre lo bisbe Ramón y na Ramona, viuda de Guasch, en l'any 1260, qui tenia una taula entre mitx de les de merceria, y junt a ella un troç descobert, concedit a son marit pel bisbe Guillèm de Tavertet. En la atorgació per cobrirlo, hi consta que abans no ho podia fer (*quod pati vel seti tu non poteris cooperire*). A despit de millorar de condició, no li fou exigit més cens que lo mateix d'un parell de capons, que ja venia pagant (54), exceptuats quatre sous barcelonesos de tern, pagats al acte.

D'aquí que al vendre's una taula sots domini del bisbe, son poseedor indiqués en la escriptura si era o no coberta, lo cens que satisfeya y lo seu emplaçament, continuant los noms dels colindants (55).

La propietat d'una taula del mercadal a vegades se compartí entre dugues persones: ja fraccionada, una d'estes arrendava també la part de sa pertinenca a altra tercera. Així, la viuda d'en Berenguer Monay arrendà per dos anys la meytat de sa taula situada entre les de *bocateria* (56). Y posats ja en aquesta via de fraccionaments, arri-

(53) Vo. V, 1257, XIII kalendas Octobris: «Bernardus dei gratia vicensis Episcopus per nos et omnes successores nostros damus laudamus concedimus et perpetuo stabilimus tibi P. de villa comoranti in calle de rieria quoddam seti siue porta habemus in nostro mercatali ville vici quod affrontat ab oriente et occiduo in mercatali a meridie in tabula vitale de coma hermena a circio in tabula in quo seti siue porta possis ponere tabulam in qua teneas pannorum de lino et de bruno et de sartzil in diebus sabbati quam tabulam inde remaneas .... et reddas inde nobis et nostris semper annuatim in festo omnium sanctorum unum par caponum per censu et nullum alium censum inde reddas: propter hec recipimus a te V solidos vicenses de quaterno: renunciando etc.»

(54) Vo. VI, 1260, VII kalendas Februarii: «R. dei gratia vicensis episcopus per nos et omnes successores nostros laudamus concedimus et perpetuo confirmamus vobis Raimunde uxore Gⁱ guaschi condam et vestris et quibus velitis exceptis milite et locis sanctis pati vel seti in quo tu tenes banchum singulis diebus mercati in mercatali nunci ante tuam tabulam quod est in tabulis mercerie quod pati vel seti tu non poteris cooperire sed modo in presenti damus vobis licenciam quam possis eum cooperire et laudamus et concedimus vobis et cui velitis cooperimento quod ibi fecistis quod pati vel seti cum cooperimento quod ibi fecisti teneas ad fidelitatem nostram et nostrorum et reddas inde nobis et nostris annuatim in festo omnium sanctorum unum caponem per censu siue tu jam ipsum reddere consueveras prout continetur in carta quam G. condam tauerteto episcopus vicensis fecit dicto marito tuo. Et nullum alium censum inde reddas nisi tamen dictum caponem: propter hec accipimus a te III^{or} solidos barcinonenses de terno.»

(55) Vo. IV, 1254, V idus Januarii: «R. vitale per me et meos vendo imperpetuum tibi A de prexanea et cui velitis exceptis miles et locis sanctis quendam tabulam cohoptam quam habeo in mercatali ville vici sub dominio domini episcopi qui ibi recipit annuatim in festo omnium sanctorum unum par caponum: prout affrontat ab oriente in tabula p. de cardona a meridie et circio in mercatali ab occidente in carreria cum tabula quam facit p. de medalia condam cum omnibus pertinencis salvo jure dicti domini episcopi per V solidos monete vici cupribili de quaterno.»

(56) Vo. V, 1258, VIII kalendas Martii: «Berengaria uxor Br. condam monay loco tibi

bava a tenirse una taula entre tres persones, segons exemple d'una que estigué en la çabateria (57).

Acabèm de mentar la bocateria y la çabateria del mercadal, y lo llegidor ja haurà comprès que en lo segle XIII s'agrupava als venedors en seccions, ajudantnos los documents a conèxer la quasi totalitat d'aquestes

No tenim encara ple conexement del què s'entenia per *bocateria* en lo segle XIII, y, per tant, quin article era venut en les sues taules (57, 58, 59 y 60). La *boqueria* de Vich era, segons Mossèn Gudiol, la taula de tallar carns (61). *Boquera*, en 1253, se deya a una roba de que se'n feyan vānoves (62), y *bocateria*, en 1255, era cert ofici del que'n conexèm un contracte d'aprenentatge.

Eren les taules de *brunateria* mentades en alguns contractes (63 y 64), les en que s'exposaven en públich robes nomenades de *bruno* (65) o de *bruneta*. La *bruneta* conceptuèm ésser un drap ordinariament negre y que apar. de confecció forastera (66).

P. de uiridigerio hinc ad festum pasche proxime venturum et a dicto festo pasche usque ad duos annos continue sequentes completos in eodem festo per XVII solidos barchinonenses de duplo, ex quibus etc. totam illam medietatem illius tabule quam ego habeo in mercatali vici in tabulis bochateria cuius alia medietas est francisci filii Gⁱ monay. Tali pacto ut dictam medietatem predictæ tabule teneas habeas et possideas per totum dictum tempus et facias totum censum qui inde exit et exire debet domino vicensis episcopo et si aliquas missiones feceris in dicta tabula vel per ipsa, habeas totum super predicta tabula.

(57) Vo. I, 1233, V idus Junii: «omnes ipsas domos cum orto quod eis adheret quas et quod habeo in mercatali vici et etiam cum portico quod ibi potest fieri et I tabulam quod est in macelleria. Item dono tibi vnam tabulam quod habeo infra tabulas cuiraterie et terciam partem unius tabule quod est infra tabulas çabaterie».

(58) Vo. IV, 1255, V idus Octobris: «totum illud clot quod habemus in mercatali ville vici in bochateria».

(59) Vo. III, 1248, XIII kalendas Julii: «duos clos quos habeo in mercatali vici in bocateria».

(60) Vo. I, 1232, V kalendas Januarii: «Thomas macellarii et vxor Adaladis et filii nostri B. et B. vendimus tibi P. adrouerii et cuicumque uelitis totum ipsum nostrum clotum quam habemus in mercatali vici in bocateria infra ipsos clots vitalis adrouerii et s. amalie in senloratu domini episcopi per VIII solidos de duplo Testes P. de clo et F. de malats».

(61) «Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó dedicat al rey en Jaume I y a la seua época», p. 195.

(62) Vo. IV, 1253, II idus Novembris. Copièm d'un inventari: «tres culcitras, duas scilicet coopertas de fustaneo, et unam coopertam de lana, et nouem parea linteaminum, et tria coopertoria dua scilicet noua et vnum uetus: et duas nanouas unam videlicet de panno linceo et alteram de boqueram: et Septem touayons et tres touales, et vnam concham et vnam calderam, et duos ferreos igneos, et Septem capuzatia, et vnam faciata, et quadam taut magnam et vnam paruam».

(63) Vo. V, 1258, nonas Augusti: «ipsam tabulam quod habeo cum p. de podio genestes in tabulis brunaterie mercatalis ville vici in dominio domini vicensis episcopi».

(64) Vo. IV, 1252, XVII kalendas Martii: «in mercatali ville vici in tabulis brunaterie».

(65) Vo. VI, 1252, XV kalendas Martii: «pannorum de bruno».

(66) Axis ho diu Jules Camus en *La cour du duc Amédée VIII à Rumilly en Albanais* (Annecy, 1902), ps. 21 y 22 ab referencia a l'any 1418, en que Amedeo VIII de Saboya comprà a Ginebra «C aunes et dimy de brunete de Malines». A Vich se donà nom de *bruneta* a draps negres, segons un document del 1242 (III kalendas Januarii): «XIII canas panni de gaset, item uiridam et blauum, et XXIII canas de morad, et de bruneta negra de dualx, et VIII canas de bifà de aracio» (Vo. II).

Tal vegada la secció dita *carretería* era destinada a vendre objectes per los carreters, per més que reconegam, que, en lo segle XIII, se conexia molt superficialment aquest important aparell de transport. Un sol escrit del 1233 parla d'aytals taules (67).

En la *coltelleria* se venían coltells (68), axis com en la *cuirateria* s'aplegaven los objectes de cuyr (57, 69 y 79).

Junt a la *coltelleria* tenia establerta sa venda la *linateria* (70), quals taules sovint se designan per «taules de robes de lli» (71 y 72).

Es de suposar que la *merceria* tindria igual significat que en nostres temps (73 y 74).

Les taules de *zartzils*, situades sota les voltes del mercadal (75 y 76), eren destinades a la venda de les robes dites *sartzils*.

La *çabateria* (57, 78 y 79) y la venda del oli (51 y 77), tenien les sues seccions corresponents, com també li tenien les diferents qualitats de carns en la *carniceria*. Les taules de porch (80), o de carn salada (81), estaven aplegades, axis com les de bè y les de carn de vaca (82). Al lloch destinat a aquestes derrerres se conegué per *vaca-teria*.

(67) Vo. I, 1231, II kalendas Junii: «ipsam nostram tabulam quam habemus in mercatali vici in ipsa carrateria in senioratu domini episcopi».

(68) Vo. IV, 1256, IIII nonas Octobris: «tabulam nostram quam in mercatali vici habemus in dominio domini vicensis episcopi in tabulis cultellerie».

(69) Vo. VI, 1259, XI kalendas Aprilis: «in mercatali vici in tabulis cuyraterie».

(70) Vo. VI, 1261, II idus Aprilis: «tabulam quam habeo in mercatali vici in tabulis coltellerie» «prout affrontat in tabulis linaterie» «ab occiduo in via qui transit inter dictam tabulam et tabulam».

(71) Vo. IV, 1264, kalendas Aprilis: «in mercatali vici in tabulis panni lini».

(72) Vo. V, 1257, XI kalendas Novembris: «tabulam in ipso nostro mercatali vici in ipso reng tabularum panni lini versus solis occasum in loco ubi hodie terminato et assignato prout affrontat a meridie in tabula et ab omnibus aliis partibus in mercatali vici in qua tabula possitis tenere pannos lana et lini et ponatis eam ibi in singulis diebus mercati vici et in sepe eam inde leuetis».

(73) Vo. IV, 1255, VIII kalendas Novembris: «quandam tabulam quam in mercatali vici habemus in tabulis mercerie».

(74) Vo. VI, 1261, II nonas Januarii: «tabula qua est in mercerie mercatali ville vici».

(75) Vo. VI, 1259, XVII kalendas Octobris: «illis tribus tabulis de zartzils que sunt in ipsis porticis domorum mearum de mercatali ville vici».

(76) Vo. VI, 1259, V idus Septembris: «domos cum orto quam eas adheret quas habemus in mercatali ville vici, qui sunt inter domos Tolosete condam et p. de Castribus cum toto illo porticu et tabulis de sartzil que sunt ante hostium predictarum domorum».

(77) Vo. IV, 1256, II kalendas Februarii: «tabulam nostram quam habemus in mercatali ville in tabulis de oleo in dominio domini vicensis episcopi».

(78) Vo. IV, 1254, VII kalendas Septembris: «illa tabula quod tibi vendidimus in zabateria mercatalis vici».

(79) Vo. VI, 1261, VI kalendas Februarii: «in mercatali vici in tabulis sabaterie et cuyraterie».

(80) Vo. VI, 1261, XIII kalendas Septembris: «in mercatali vici in tabulis porcorum».

(81) Vo. IV, 1250, nonas Septembris: «in mercatali apud tabulas carnum salzarum».

(82) Vo. VI, 1262, XIII kalendas Septembris: «quatuor tabulas quas habemus in mercatali vici in dominio domini vicensis Episcopi. Quarum tres sunt in tabulis Arietum et Affrontat.... circio in macello arietum» «Quarta vero tabula est in tabulis vaccaterie et affrontat.... a circio in via qui transit inter macellum arietum et vaccarum».

Lo mercadal de Vich s'ha de suposar anterior al segle XIII. Podia atrassarse al segle anterior, durant lo qual s'arreglaren algunes places, en les principals poblacions del nostre Principat. Ramón Berenguer IV adquirí a Barcelona, davant de la porta del castell vell vescomtal, o siga en la actual plassa del Angel, un lloch destinat a mercat (83). Lo mateix comte arreglà definitivament lo mercadal de Gerona, en l'any 1160, al permetre a Pere de Balma construir cases que marcaven la extensió que en avant havia de destinarse als venedors, al exterior dels murs de Gerona (84). Anfós I, en l'any 1174, reglamentà a Perpinyà lo mercat públich (85).

Maells.—Lo maell, paraula catalana derivada de *macellum*, era lo lloch hon se solien matar los animals destinats al consúm públich.

Los maells se trobaven junt a les carniceries (86). Quiscú d'ells no servia per tota manera de bestiar; los destinats als moltons (82, 86, 87 y 88), eren especials y diferents d'aquells hon s'hi mataven les vaques (82 y 86). Aquests dos se trobaven al enfront l'un de l'altre y separats per una via (82).

Crida poderosament la atenció la existencia del *maell de la bocateria* (*macello bochaterie*) (89), per lo que ja tenim dit. ¿Era lo lloch hon se mataven bochs o cabres? ¿Podia tractarse d'una corrupció de la paraula *vacateria*? Nos inclinem a la primera hipòtesis.

Lo mercat dels Montcada.—Enfront de Sant Sadurn existien taules de venda propietat de la casa de Montcada, senyora de Bearn.

La vescomtesa Garsendis y son fill Gastón establiren a Bernat de Sabadell una taula que possehien en la plassa sobirana davant de la iglesia de Sant Sadurn, per durant lo temps de la sua vida, a cens d'un morabatí l'any. Després de mort En Bernat, revertiria dita taula als vescomtes de Bearn (90).

(83) *Colección de documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragón*, v. IV, planes 312 y 336.

(84) *Ibidem*, v. IV, pl. 298.

(85) Alart: *Privileges et titres municipaux de Roussillon et de Cerdagne*, pl. 74.

(86) Vo. IV, 1254, VI kalendas Aprilis: «ipsam tabulam quam noce et ratione dicti patris mei habeo in macelli vaccarum mercatalis ville vici sub dominio domini vicensis episcopi». Confrontava: «a circio in mercatali et carreria qui est inter clots multonum et dictam tabulam per XXV solidos monete vicensis de quaterno».

(87) Vo. IV, 1251, XVI kalendas Martii: «in mercatali vici in macello arietum».

(88) Vo. IV, 1254, VII idus Julii: «illos duos clotos quos habeo in villa vici in mercatali in macello ierorum sub dominio vicensis episcopi».

(89) Vo. V, 1256, V kalendas Madii: «ipsum clot cum bancha quod habemus in macello bochaterie ville vici in dominio domini vicensis episcopi sine censu quod ibi non accipit prout affrontat ab oriente in cloto de na moltona a meridie in via publica mercatalis».

(90) Vo. VI, 1259, kalendas Martii: «Quod nos domina Garsendis dei gratia vicecomitissa Bearnensis domina montis chatani et Castri ueteris per nos et dominum Gastonem filium nostrum et per omnes successores nostros in presenti cum hoc publico instrumento damus laudamus concedimus atque stabilimus tibi Bn. de sabadello et cui velis diebus omnibus vite tue tamen Totam ipsam nostram tabulam quam est in platea superiori ante Ecclesiam sancti Saturni prout eam hodie tenes et possides cum omnibus suis hedificiis pertinenciis tenedonibus ingressibus egressibus et affrontacionibus suis ad habendum et possidendum».

Creciments urbans. — La ciutat cresqué molt en lo segle XIII, època de prosperitat general en tota Catalunya: los establiments de terres y urbanisacions, no son comptats, ans abunden.

Ara es lo Prelat qui estableix o acensa *morabatines* o *morabatina-des* (que equivaldria als moderns *cosos catalans*); ara son particulars qui fan lo mateix. Existexen nou establiments de *morabatines* o fexes de terra, fets lo 2 de juliol de 1256 per lo bisbe Bernat de Mur a altres tants particulars, al convertir en carrer la *trilla espessa* immediata al carrer de Sant Joan. Les condicions que imposava eran: edificarhi cases dintre lo termini de sis anys y pagarli un morabati al any, de cens, per Tots Sants (91).

Tant o més notable que aquesta aparria la urbanisació portada a terme en 1257 per lo canonge Salfores y lo batlle bisbal Arnau de Chens. Al tractar de convertir en cases los horts que ells dos tenien junt a les muralles, introduint nous pobladors a Vich, solliciten y obtenen del Prelat, autorisació per obrir un nou portal al mur d'aquell cantó, pera fer més assequibles les noves construccions (92).

La urbanisació del hostel de Queralt, hon hi havia una gran horta, prop del pont, portà de moment grans dificultats, per no voler concedir permís lo bisbe: arreglantse tot en 1291, mercès a una concordia entre aquest y l'abat del Estany, senyor directe d'aquella terra.

toto tempore vite tue ad fidelitatem nostram et nostrorum Reddendo inde tu nobis et nostris semper singulis annis vnum Morabatinum bonum in auro amphossinum per censu in festo paschatis. Et nullum alium censum mihi reddere tenearis nisi tamen dictum Morabatinum. Et sic promittimus predictam tabulam tibi et cui velis facere tenere et possidere continue et in pace contra omnem personam diebus omnibus vite tue. Ad obitum vero tuum dicta tabula sit nobis et nostris penitus absoluta».

(91) Vo. V, 1256, VI nonas Julii. Bernat de Mur estableix a nou particulars altres tantes *morabatines* pera edificarhi, ab iguals condicions. Diu un d'aquets contractes: «stabilimus tibi G. Gimul et cui velis, exceptis milite et locis sanctis, unam sextiam terre siue morabatinam, prout est tibi hodie terminata et assignata in ipsa nostra trilla espesa de calle Sancti Johannis ville vici, qua morabatina affrontat: ab oriente, in media morabatina petri de janer; a meridie, in via publica; ab occiduo, in morabatina G. carbonel; a eireio, in nostra condamina.....» «et construas ibi domos hinc ad sex annos continue venturos, et tu ibi facias quicquid velis a celo usque in habissum, et reddas inde semper singulis annis in festo omnium sanctorum, per censu, unum morabatinum ad forum quod alii de calle Sⁱ Johannis et Sⁱ Petri reddent de morabatinis et domibus quas ibidem habent».

(92) Vo. V, 1257, VII Idus Junii: «Nos Bernardus dei gratia vicensis Episcopus. Cum vos Bg. de salliforis canonicus vicensis et A. de chennis baiulus noster, deliberatione habita, uelitis et intendatis dare illos ortos uestros qui sunt in villa uici, iuxta domos uestras, diuersis populatoribus qui ibidem domos faciant, cum ad habendum introitum ad ipsas domos, non sit locus ita idoneus, sicut est, per murum dicte ville nostre versus meridiem, supplicastis nobis B. dei gratia vicensis Episcopo, ut per in dicto muro possotis portale facere, ad habendum introitum ad ipsos domos: de nostra licentia speciali nos B. dei gratia vicensis episcopus, per nos et omnes successores nostros, considerata utilitate euidenti quod nobis et successoribus nostris ex hoc peruenit, habita deliberatione et tractatu cum proborum hominibus vicensis quos super hec de gracia et honestate duximus, euocandos uobis predictis Bg. de salliforis et A. de chennis ut in predicto muro ville vici possotis portale facere unde habeatis introitus ad dictas domos et carrerium, damus auctoritatem et licenciam specialem. Quam licenciam et auctoritatem possimus nullo tempore reuocare. Testes R. de ualle forti et P. de pausa vicensis canonici: G. de muro: Bg. burdi: A. de galiner: F. mironis: A. coqui: Examenus: Bg. gayol: et Jacobus de sancta eulalia».

Alguns contractes ofereixen detalls interessants del que procedia en les parets mitjeres de les noves construccions pera evitar inconvenients y qüestions entre los propietaris colindants (93 y 94).

Les morabatinades. — Del *morabati*, moneda alaràbiga molt usada per tot, y de la que ne devalla lo castellà *maravedí*, se'n originà una paraula vulgar catalana que no té res que veure ab encunyacions monetaries: la *morabatinada* o *morabatina*, que no creyèm se pugua confondre ab *maçmutina* o *mazemutina* (95) y *mauradina* (96).

La *maçmutina* o *mauradina* y també lo *morabati*, era la unitat monetaria de bon or y just pes, que servia en paga del cens anyal a que estava afecta la *morabatinada* de terra. Per çò un document del 1259, tracta de dotze *morabatins* y altres tantes morabatinades, en les quals dits dotze *morabatins* hi son rebedors, en lo prat del Estany de la parroquia de Gurb (97).

Podèm definir a la *morabatinada* com essent una mida de superficie, quasi sempre urbana, qual cabuda desconexèm, afecta al cens anyal d'un morabati, d'ahont ne devalla son nom (98, 99 y 100).

(93) Vo. IV, 1251 III nonas Decembris: «F. de ponte recognosco et fateor tibi R. de punctis socru mei et J. filio tuo et vestris quod in illam partem parietes mediani qui est inter domos meas et uestras, in calle de gurbo, de za portella acnant, usque ad pitars porticum quod nos ibi fecistis, sine meis missionibus, ego non possim habere pausam in eo ex tunc.»

(94) Vo. IV, 1259, kalendas Aprilis. Establiment a cens d'un obrador en lo camí del Hospital de Sant Joan: «paries uero qui est inter dictum operatorium et meis domos sit semper comunis inter nos et nostros et te et tuos et nos et nostri et tu et tui habemus in dicto pariete pausam inferius et superius. Tamen tu nec tui non possitis ibi facere portum nec fenestras neque badadors per quam possitis videre in domibus nostris et orto et nos non habemus stillicidium nec possimus proicere aquas super dictum operatorium nec tu habeas stillicidium nec possis proicere aquas super domos nostras.»

(95) Vo. IV, 1238, XVI kalendas Novembris. Bernat, bisbe de Vich, ven a R. de Verdera, rector de *Vila-Adrat* (Viladrau) y a Guillelm de Verdera, fins a 370 sous barcelonesos, dels censos que percibia al castell de *Turricella*: «Item excipimus illas quatuor mazemutinas et illos viginti paria caponum quod annuatim recipimus et recipere debemus Poncius de montaniola rector ecclesie de riuo primo.»

Vo. IV, 1251, III kalendas Januarii: «F. dionisii habitator ville vici et filii mei Jacobus et p. vendimus in perpetuum tibi Guillelmo de pinu et cui velis totam integram ipsam nostram mazemutinam boni auri et justí ponderis censualem quam accipimus et accipere debemus perpetuo singulis annis in festo Sancti petri mensi junii in omnibus ipsis domibus et cortal in uilla vici juxta domos Alegre sauri sub dominio beate Marie de minorissa stabilimus A° de vineis quondam et vxori eius Ermessenda.»

(96) Vo. III, 1250. Testament d'en Bergadà: «Dimito Eliccendi filie mee vnam Mauradinam et dimito... filie mee aliam maurantinam.»

(97) Vo. VI, 1259, XI kalendas Madii: «de duodecim morabatinis et morabatinatis in quibus predicti XII morabatini recipiuntur in ipso prato de stagno.»

(98) Vo. VI, 1259, V idus Aprilis: «omnes integre illos duodecim morabatinos censuales bonos boni auri et justí ponderis amphossinos quos singulis annis recipiuntur in ipso prato de stagno quod est in parrochia de gurbo alodium franchum: quos etiam duodecim morabatinos de duodecim morabatinatas ibi et inde factis.»

(99) Vo. VI, 1259, V idus Aprilis: «quendam morabatinatam cum terra in qua sedet» «et recipit ibi annuatim vnum Morabatinum per ceusu.»

(100) Vo. VI, 1262, X kalendas Septembris: «Medietatem integre totius illius nostre morabatinate siue fexia terre quam habemus in Calle sancti Johannis ville vici» «et facias ibi domos et quicquid uolueris a celo usque in abissum et habeas pausam.» «Et reddas annuatim domino Episcopo per censum Medium morabatinum bonum in auro ad fforum da

Consignen les escriptures la *mitja morabatinada* de terra. Això succeeix quan s'ha partit en dugues a la morabatinada inicial (101).

Una vegada establerta la paraula indicativa d'una mida superficial, s'aplicà molt amplament a diferents superfícies, no ja a solars de dintre los murs de Vich y en concepte urbà (102), sí que també a terres de primera qualitat destinades a la agricultura, assenyaladament a certs regadius (103 y 104). En aquesta forma, en 1259, se parla de *ortos sive morabatinatas* (105).

Los morabatins, com a moneda imaginaria o de compte, per indicar una forma de cens, prengueren tanta extensió que, a Barcelona, les *Ordinacions de Santa Cilia* l'evaluaren a nou sous barcelonesos (106). En 1419, encara a Vich se parla dels *morabatins perpetuals*, com equivalent a *censos perpetuals* (107), y en 1509 s'empleava en lo Territori de Barcelona (108).

LA JURISDICCIO

Los bisbes de Vich o d'Ausona. — Exerciren lo domini jurisdiccional a Vich en lo segle XIII. No d'una manera absoluta: puix una petita part de la població, la immediata al castell dels Montcades (antic temple romà convertit en castell), estava sots domini de la fa-

quod alii de Calle sancti Johannis reddunt de morabatinatis et domibus quas ibidem habent».

(101) Vo. V, 1257, VIII kalendas Octobris: «P. de granerio et uxor mea R. et filii nostri Bn. et R. per nos et nostros, damus, laudamus, concedimus et perpetuo stabilimus, tibi P. de cocala et filio tuo F. et vestris et cui uelitis, Mediam Morabatinatam, cum terra in quam sedet, et cum arboribus qui ibi sunt, quam, per dominium vicensem Episcopum, tenemus et habemus in ortis de granerio: qua Media Morabatinata est de amplitudine Morabatinata Petri de cortada: et a frontat, ab oriente, in media Morabatinata Caboti: a meridie, in Morabatinata ferrarje de guardiola: ab occidente, in carraria: a circio, in nostro orto.....» «Reddendo inde uos et uestri, nobis et nostris, semper, singulis annis, Medium Morabatinum, prout alii reddiderint per Morabatinum de morabatinatis quas ibi per nos tenent».

(102) Vo. I, 1210, III idus Novembris: «illis duabus morabatinatis et domibus quod in ipsi sunt in senioratu domini Episcopi in Calle sancti petri inter domos et morabatinatas R de sancto felice et Bernarde oliuarie».

(103) Vo. V, 1257, XV kalendas Junii: «possit transire per regum meorum Morabatinorum, illam aquam de ortis de granerio et ducere eam ad tuum honorem».

(104) Vo. V, 1257, II nonas Septembris: «stabilimus tibi Johanni baptizato et uxori tue Dulcie et cui uelitis quendam Morabatinatam quam habemus in ortis de granerio in dominio domini vicensis episcopi. ...» «reddendo uos et uestri nobis et nostris semper annuatim unum Morabatinum per censu».

(105) Vo. V, 1259 (paper sense data, interclòs): «alios qui habent ortos sine morabatinatas in orta de emposta».

(106) «Y axó feu quan se ordená, que, los morabatins que se pagassen per los censos de les pensions, fossen regulats a nou sous barcelonesos cada un» (*Ordinacions d'En Sancta Cilia*).

(107) 1415. Lo testament del vigatà Bernat Serradell: «Jaquesch a la obra de la Seu—Cinch cents florins,—De que's compren morabatins—Perpetuals».

(108) 1509: «poschir qualsevol morabatins en lo Regadiu de la sequia del Rech Comdal de la Ciutat e territori de barçhinona». (*Capibrevatio generalis Feudorum et rerum Emphyteoticium*, Clase 2.ª, Ba. 5, f. 326, Arxiu de la Batllia Royal Pa trimoni a Barcelona).

milia Montcada, llavors vescomtes de Bearn, a conseqüència de cessió de drets obtinguts de la Mitra.

Los bisbes d'Ausona que exerciren son càrrec durant lo segle XIII foren cinch; çò és:

Guillèm de Taveret (1195-1233).—Estava al costat del rey Pere I, en 1197, quan dit Monarca procurà acabar ab los heretges waldenses; en 1207 passà a Roma a defensarse de calumniadors. Pere I lo comissionà en 1211, a fi de tractar ab l'Arquebisbe de Narbona y Legat Apostòlich, que no sigués mogut l'exèrcit de la Iglesia contra del rey d'Aragó; en 1215 assistí al concili Lateranense; en 1218 a les corts de Vilafranca del Penadés; en 1228 prengué part a les corts de Barcelona convocades per la conquesta de Mallorca; en 1229 al concili de Lleyda, y en 1230 al de Tarragona.

Sant Bernat Calvó (1234-1243).—Elet en 10 de setembre de 1233, tardaria en pendre possessió fins entrat 1234. Governà la diòcesis, interinament, l'ardiaca Dalmau (109).

Lo bisbe Sant Bernat Calvó assistí, en 1236, a les corts de Montçó, hon se decretà la expedició a Valencia, a la que anà personalment dit Prelat, capitanejant la gent de Vich. En 1243 prengué part al Concili de Tarragona. Als cinch mesos de la sua mort (1243), fent grans miracles, se confià a Ramón de Cavera y Ramón de Sala l'encàrrech de registrarlos, consignantse'n 104 en son llibre.

Lo bisbe Bernat de Mur (1243-1264), assistí al concili de Tarragona en 1247; en 1252 excomunicà, en un sínodo diocesà, al abat y monjos de Ripoll, per usurpacions jurisdiccionals; en 1254 acompanyà al Metropolità de Tarragona a Berga, pera excomunicar y castigar als heretges waldenses; en 1256 assistí al concili de Tarragona, y en 1257 a les corts de Lleyda; en 1260, per concordia se declarà exempts de la iglesia de Vich al monastir de Ripoll y sos priorats de Santa Maria de Montserrat, Sant Pere y Sant Salvador de Cervera y la parroquia de Sant Pere de Ripoll; en 1262 se concordà la exempció dels monastirs de Sant Benet de Bages y de Sant Joan de Ripoll o de les

(109) Vo. I, 1233, VII idus Julii, se titula «Dalmatii vicensis Archidiaconi tenenti iz omnibus locum episcopi vicensis ecclesia vacante».

Vo. I, 1233, XIII kalendas Decembris: «D vicensis Archidiaconus B. procurator et totum capitulum vicense ecclesie debemus vobis A. coqui et F. Mironis et cuicumque CCCC solidos de duplo de quibus persolvimus CC solidos in locario bestiarum quas duxerunt nuncii nostri per postulacione postulati obtinenda: et CC solidos quos duces in presenti in itinere quod faciemus versus (Abbatibus Sanctarum c.) (*) postulatam nostrum in episcopatum quos CCCC solidos donamus in presenti et assignamus vobis et cuicumque velitis in toto ipso furno Sancti petri. ...»

Vo. II, 1234, Juliol (fulles soltes dintre lo Manual): «P. de gauarreto vicensis canonicus dimitto locum meum domno B vicensis electo in capitulo vicensis ad conserendum et contradicendum pprocucetis? me ratum habiturum quicquid tempore feceris nomine meo in capitulo antedicto: preterea concedo et profiteor, que ipse possit mutare procuratores meos quos dimitto si sibi visum fuerit expedire.»

(*) Aquestes paraules aparexen borrades després d'escrietes.

Abadeses; en 1264 convertí en abadia lo monastir de Santa María del Estany.

Entre los molts fets que's conexen d'aquesta prelacia, per arbitrar la declaració de santedat en pro del bisbe anterior, nos surt al pas lo compromís fet per Pons de Morera, claver de Vich, de 100 àureos, destinats a impetrar los jutges inquisidors de la vida y miracles de Sant Bernat Calvó (110).

Lo bisbe Ramón d'Anglesola (1265-1298). — En 1266, 1273, 1277, 1279, 1282 y 1291, fou als concilis de Tarragona; en 1281 anà a Roma; en 1294 al concili de Lleyda; en 1294 qüestionà ab l'infant Pere d'Aragó y ab Guilleuma de Montcada sa muller, per no volerli prestar homenatge per lo feu dels Montcada a Vich y castells de Sulterra, Oris y Voltregà, promoventse grans turbacions.

Lo bisbe Berenguer de Bellvís (1298-1301) tancà lo segle, sense que puga veure del següent, o sia del XIV, més que lo primer any, contrastant aquest breu episcopat ab los dels seus predecessors.

La casa de Montcada, vescomtes de Bearn. — Al casar Guillèm de Montcada ab María, vescomtesa de Bearn, per los anys de 1164 al 1170, s'introduhi la casa catalana dels Montcades en lo vescomtat de Bearn (111). A María la heretà son fill primogènit, Gastó VI de Montcada (1173-1215); a aquest son germà Guillèm Ramón de Montcada (1215-1223), lo famós matador del arquebisbe de Tarragona (1194); a aquest son fill Guillèm de Montcada (1223-1229), mort en Santa Ponza, al conquerir Jaume I la illa de Mallorca; la viuda Garsenda (1229-1260), (112), quedà tutora de son fill impúber Gastó VII (1229-1290), qui també fou senyor del comtat de Comenge. Lo succehi, en lo Vescomtat de Bearn, sa filla major Margarida, casada ab lo Comte de Foix, y en los senyorius catalans de Montcada y de Castellvell, sa filla menor Guilleuma (1290-1309). Aquesta no dexà successió de son matrimoni ab l'infant Pere d'Aragó, passant sos bens als comtes de Foix, després de no poques peripecies, al començar lo segle XIV.

Per la administració d'aquest patrimoni y jurisdicció tenian, los vescomtes de Bearn, un Procurador general a Catalunya, càrrech que exerciren persones de representació social, com Gilabert de Centelles, Guillèm de Sant Vicents (senyor del castell de Burriach) y altres. A

(110) Vo. VI, 1261, V kalendas Aprilis: «Poncius de moraria clauiger vicensis promito bona fide et per firmam et utilem stipulacionem uobis P. de torrentibus et Bn. de plano canonicis et R. de turri facta, cuilibet uestrum, in solidum, quod reddam uobis omnes missiones et expensas quas feceritis usque ad sumam C aureorum, in impetrando iudices siue inquisitores super uita et miraculis beati Bernardi».

(111) J. Miret y Sans, *La casa de Montcada en el Vizcondado de Bearn*, publicat en *Boletín de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. I.

(112) Morta Garsenda, en 1261 (V kalendas Junii), actnaven a Vich, com a marmessors seus, lo bisbe Arnau de Barcelona y Pere de Sentmenat: «Jacobus notarius condam domne Comitisse beharnese bone memorie ex parte domini A Episcopus dei gratia barchinonensis et p. de sancto minato Manumissores domne comitisse antedictae». (Vo. VI.)

més, a Vich hi residia un batlle especial a les ordres del Procurador.

Los Veguers. — Residia a Vich un Veguer representant de la justícia del rey, no sols a Vich, sinó també en tot lo vegueriu d'Ausona. La Mitra hi tenia també un veguer, ab facultats més limitades. Del 1225 és un important conveni entre lo Bisbe, lo Vescomte de Bearn y lo veguer reyal, assenyalantse los drets d'aquest y los del veguer del Ardiaca, axís se denominava al de la Iglesia. Lo veguer reyal cuidava de tot lo criminal, encara que en lo mercat general no hi pogués apersonar a ningú, ni pèndrehi res; y lo veguer del Ardiaca dels pesos, mesures y inspecció de queviures.

A derrerries del segle XIII s'experimentaren alguns dissentiments entre lo Prelat y los veguers reyal's sobre jurisdicció y dret de jutjar.

Prou sovint un mateix veguer tenia sots la sua comanda més d'una vegueria, com en 1254 Pere de Vilaregut, qui possehí les d'Ausona, Bages, Bergadà y Ripollès. També acostumava, lo veguer reyal, traspassar son càrrech a altra persona (113).

Ordinariament lo veguer reyal de Vich, cuidava dels dos veguerius d'Ausona y Bages. Al pendre possessió del seu ofici jurava al Bisbe que administraria justícia ab fidelitat, y que defensaria los llochs religiosos. Prestaren eix jurament, en 1289, lo veguer Jaume de Montpesat, en 1290 lo veguer Berenguer de Boxadors y en 1299 Guillelm de Cirera.

Com lo vegueriu del Lluçanès estava en sa totalitat enclós en lo bisbat de Vich o en terra d'Ausona, també se veu al veguer de Lluçanès Bernat Ça Portella, en 1272, prestar al bisbe de Vich lo mateix jurament. No tenim exemple de que'l prestàs lo veguer del Ripollès.

Lo veguer reyal, pera exercitar la missió econòmica de recaudar la part dels fruyts de la terra que corresponia a la corona, en los llochs subjectes a jurisdiccions exemptes, havia de demanar autorisació al senyor d'aquests llochs. Una d'aquestes autorisacions, atorgada en 1239 per B. de Queralt, senyor del castell de Gurb, al veguer reyal, pera acceptar lo blat que li correspón, la donà per un any, fent constar que no li concedia, ni per rahó del domini reyal, ni de la cort del veguer, sinó solament per gracia especial (114).

(113) Vo. IV, 1254 XII kalendas Julii: «P. de vilari acento vicarius domini regis in ausona et in bagis et in birguidano et in riupolli bona et libera uoluntate in presenti cum hoc publico instrumento comando et trado tibi A. de sancto augusto, totum meum locum in vicaria predictorum locorum. Ita quod tu possis demandare, facere tenere paces et treugas, et facere compositiones, et dare guizatica, et facere et ordinare ac statuere quicquid aliud ego possem facere in eadem: promittens quicquid super predictis omnibus et singulis premissorum tu feceris uel duxeris faciendum, per te uel per alium, in iure uel extra ius, aut quicquid alio modo mihi ratum et firmum propter habiturum et inuolabiliter seruaturum.»

(114) 1239.—«B. de cheralto bona et libera uoluntate et presenti dono et concedo tibi P. de uilari acuto domini regis vicario sub P. de monthechatano posse et licenciam quam in isto anno presente possis acceptare uel facere acceptari bladum ex parte tua ab omnibus homini-

Batllés reyal y particulars. — Los qui administraven patrimoni, jurisdiccions y rendes, solien nomenarse *batllés*. Lo Rey hi tenia lo seu batlle a Vich, com també li tenia la casa de Montcada, y molts monastirs catalans o cases nobiliaries, que hi possehien bens.

Alguns vigatans propietaris d'alous dintre o fora de la vila, solien tenir batllés per la sua administració, fossin ells tant petits com los del prebere qui servia lo benifet del altar de Santa Magdalena, en la Scu, que sols consistia en dugues masies a les Clotes (115).

Com ni los militars ni los clergues, podien estar sots la subgecció dels laichs, se nota en molts contractes una tendencia manifesta a evitar que les finques subgetes a jurisdiccions poguessin passar a tals mans. D'aquí que's fes constar, en vendes o enfeudaments, la facultat de transportar lo domini a qui volguessin, *excepto milite et clerico*. Emperò un cas extraordinari s'observa en certa venda efectuada a Vilatorra, en 1257, per lo Convent de Riudeperes: que's prohibeix la sua enagenació a juheus y a ciutadans, o *homes de vila*, segons lo document (116). Qual fet no dexa de tenir gran interès, puix sembla mostrar com si los eclesiàstichs responguessin ab represalies.

Lo batlle reyal de Vich era també batlle d'altres llochs vehins, segons fos voluntat del Rey allargarli la sua potestat jurisdiccional. En l'any 1294, Bernat Barrat batlle reyal de Vich, ho era de Torelló, Tona y Bescanó, com també ho seguí essent de Fornells, càrrech que exercia per nomenament del vescomte de Foix, Gastó, après confirmat per Guillemum y son marit Pere d'Aragó (117).

bus tocius termini castri mei de gurbo et meis propriis hominibus penitus hinc exceptis. Hanc autem licenciam et concessioem siue gratiam non dono siue concedo tibi racione domini regis nec racione curie vicarie nisi solummodo tui amore et gracia speciali. Ita scilicet quod propter istam licenciam et concessioem mihi uel successoribus meis siue hominibus et mansis tocius termini castri de gurbo predicti nunc uel in posterum valeat aliquo tempore preiudicium aliquod grauari Ego uero Petro de uillari acuto predictus licenciam et concessioem predictam recipio sub hac forma quam propter ea qui in isto continentur presenti instrumento domino Regi uel michi meisque successoribus vicariis siue tibi dicto B. de cheralto uel successoris tuis aut etiam hominibus tocius termini dicti castri de gurbo nunc uel in posterum aliquo tempore preiudicium aliquod grauatur. Testes P. de sancto Ipolito vicensis canonici. B. de clotis et An. riupolli»

(115) Vo. IV, 1252, II Idus Februarii. «Andreas caramella vicensis clericus ac rector Altaris beate Marie Magdalene vicensis ecclesie dono tibi bartholomea de gurri in omni uita mea dum tamen tenuero dictum altare, bajuliam ipsorum duorum mansorum quos racione dicti altaris habeo in parrochia vici apud clotas et moram quos teneat Petrus et R. de clotis et omnium expletorum censuum et reddituum eorundem tali pacto ut hec omnia teneas habeas possideas et inquiras ac aplices bene et diligenter et ea mihi tradas propter bractaticum quod inde tibi retineas per tua bajulia. Ad obitum uero meum uel quos interim dimitterem dictum altare uel si tu decederes dicta bajulia statim sit dicto altari penitus absoluta et hec carta ex tunc promito hactenus.»

(116) Vo. V, 1257, III kalendas Martii. «Frater J. prepositus sancti Thome de rino pironum et totus conuentus eiusdem per dictum Monasterium et per nos et omnes successores nostros, damus, laudamus, concedimus et perpetuo stabilimus, tibi Bartholomeo cortesil de parrochia Sancti iuliani de villa torta et uxori tua G. et vestris, cui uelis, exceptis judeis et hominibus uille, omnes integre ipsas domos nostras cum orto et arca et quadam fexiam terre», etc.

(117) 1294, VI Idus Martii. «Nos infans P. etc. Tradimus et comendamus uobis fideli

Representant, les batllies, la percepció de rendes, era prou freqüent entregarles a particulars tant per saldar deutes contrets per los monarques o prelats, com per remuneració de serveys. La donació feta en 1298, a Guillèm de Malla, per la Iglesia de Vich, de la vegueria y batllies de Vich, fou motivada per los molts serveys que Malla li havia prestat, assenyaladament per haver entrat en batalla ab la gent de Barcelona, en l'any 1280.

Delegació del ofici de batlle reyal. — Era permès al batlle reyal, delegar lo càrrech a altres persones. Aytals delegacions, en les èpoques de bandositats y lluytes particulars (que tant sovintejaven per tot Catalunya, puix les lleys de la terra les amparaven) no hi ha dubte que portaren greus contratemps a la bona administració de justícia.

Un exemple presenta Vich en 1295, temps de grans lluytes y enemistats en la terra d'Ausona. Lo batlle reyal Bernat Barrat confià lo seu ofici a Bernat de Sorroca, qui era de la part del Bisbe. Axò perturbà de tal manera la pau a Vich, que l'infant Pere d'Aragó, senyor de Bearn y de Montcada, qui llavors exercia de procurador del Rey a Catalunya, hi hagué d'intervenir (118).

nostro karisimo Bernardo barrati, dum nobis placuerit baiulias Ciuitatis vicensis et castrorum de torillone et de Thona, de bascanó ac terminorum eorundem, simul cum aliis baiuiliis quas iam tenetis et de quibus habetis cartas nostras: ita quod vos sitis baiulus dicte Ciuitatis et castrorum seu locorum predictorum, et exigatis, colligatis, ac etiam recipiatis, omnes redditus, exitus, peruentus et jura eorundem, et de ipsis respondeatis nobis, uel cui seu quibus mandauerimus, et non alii, fideliter atque bene, et recipiatis ac habeatis per salario et labore vestro, id quod ab aliis baiulis tenentibus ipsas baiulias, est recipi consuetum... «Propterea, volumus ac concedimus uobis, quod, licet dictas baiulias comendauerimus uobis ad beneplacitum nostrum, quod baiuliam de fornellis, quam uos et bernardus filius uester, tenetis ac tenere debetis ad vitam uestram, ex concessione uobis facta per nobilem dompnum Gastonem quondam, et ex confirmatione inde per nos uobis facta de eidem baiulia, teneatis uos et dictus filius uester, ad vitam uestram, prout ipsa per nos extitit confirmata. Datum Martorelli VIº idus Martii.» (Reg. 89, f. 70, A. C. A.)

(118) 1295. «Bernardo barrati baiulo vici etc. Intelleximus quod uos cum contingit uos abesse de predicta Ciuitate vici, comitis officium uestrum Bernardo de sorrocha qui est de parte venerabilis Episcopi vici, et quod minus bene habet se in dicto officio exercendo, ac vitur de eo in detrimentum et preiudicium nostri ac iurium nostrorum, de quo non modicum admiramus. Quare vobis firmiter dicimus et mandamus, quatenus de cetero dictum officium uestrum nec dicto Bernardo de subtu rocha, nec etiam alicui alii de parte dicti Episcopi, vllatenus comitatis, set ipsum comitatis alicui homini nostro qui bene et diligenter se habeat in eodem ac circa bonum et pacificum statum dicte Ciuitatis et conseruacionem iurium nostrorum intendat solliciter, prout decet. Similiter cum intellexerimus quod milites et alii intrant dictam Ciuitatem vici cum armis, et faciunt partem cum clericis et aliis dicte Ciuitatis, contra homines nostros, eundo per dictam Ciuitatem cum equis armatis in odium et dedecus iurisdictionis nostre, si ita est, non modicum admiramus. Quare vobis firmiter dicimus et mandamus, quatenus non sustineatis quod aliquid in dicta Ciuitate talia audeant attemptare, immo predicta penitus cuitetis et si aliquos inueperitis intus dictam Ciuitatem arma deferentes et partem facientes contra homines nostros, ipsos capiatis et captos teneatis, donec a nobis mandatum receperitis speciale. Mandamus insuper vobis quatenus iniungatis ex parte nostra Petro de sancta Eugenia quod non inferat malum uel dampnum seu grauamen aliquid, nec inferri faciat per aliquos de familia sua, hominibus uestris, seu aliquibus eorum, nec sustineat aliquos qui malum uel dampnum intulerant hominibus nostris, a quibus si desistere noluerit, procedatis contra ipsum et eius bona, fortiter, quantum de jure et ratione fuerit faciendum. Taliter quod non possitis de negligencia reprchendi. Datum Gerunde VI Idus Septembris.» (Reg. 89, f. 130, A. C. A.)

Bregues entre los Bisbes y los Montcades. — En 1211, lo Bisbe escomulgà a Guillèm Ramon de Montcada y posà en interdit ses terres dintre la Vila de Vich y sos castells de Torelló, Curull, Besora, Oris, Tornamira, Vacarises, Tona y Malla, cesanhi los divinals oficis. Ne fou causa les sues vexacions contra lo Prelat. En 1224 vingueren a concordia en la forma ja prou coneguda (119), reconexentse En Guillèm de Montcada feudatari de la Mitra.

Les controversies y bregues entre los dos senyors jurisdiccionalis de Vich sovintejaren en aquest segle. Tracta Mossen Gudiol dels principals episodis de les matexes, durant lo regnat de Jaume I (120). No ho cal repetir. La sentència del 1224, proferida per delegats pontificis, pacificà la controvèrsia. Mes reaparegué en 1233, essent escomunicada Garsenda y sos valedors per les llurs malifetes, portada la qüestió a Roma y resolta á mitges en 1240 per concordia. La obstinació de Garsenda y de son fill al no voler rendir homenatge al bisbe Bernat de Mur se perpetuà fins al 1258, en que prestaren lo jurament de fidelitat al Bisbe.

Noves controversies ab Gastó VII per causa de les jurisdiccions, s'inicien en 1260; intervé lo Rey en pro del Prelat (1267); y després de moltes dilatorias, lo Vescomte comparegué personalment a Vich, firmitant al bisbe Ramon d'Anglesola promesa d'esserli feal y ajudarlo (27 Novembre 1270).

Una cavalcada de la gent de Barcelona contra Ausona tingué lloch per los volts del 1280. Y en lo següent any 1281, una commoció popular, robà y assolà les cases del canonge Ramon de Merlés, que eren de la Seu de Vich. ¿Hi hagué, aquí, la ma dels Montcades?

Mort Jaume I, son fill Pere lo Gran exigí tributs a la Mitra vigatana que li portaren mil penalitats. Ab axò s'hi escaygué la lluyta del Bisbe y Gastó VII contra Arnau de Cabrera; sobrevingueren noves discordies sangnantes, acabant lo segle ab les complicades qüestions del senyoriu ab Guilleuma de Montcada, que portaren en continua revolta armada los darrers anys del bisbe Ramon d'Anglesola.

Casà en 1290 l'infant Pere d'Aragó ab Guilleuma de Montcada los qui, essent parents, demanaren dispensa al Papa, gestionantla lo Bisbe de Çaragoça y T. de Puigvert (121). Lo Rey d'Aragó ho afavoriria, dictant, en 1290, algunes disposicions en favor dels drets jurisdiccionalis de Guilleuma de Montcada (122). Llavors és quan esclataren ab gran força les velles lluytes dels Bisbes y los Montcades, que acabaren per informar les bandositats ausoneses dels Cruilles y Altarribas y altres, tant remarcables en los segles XIV y XV.

(119) Vegis Moncada *Episcopologio de Vich*, v. I.

(120) Publicat en *Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó dedicat al rey En Jaume I y a la sua época*, I part, plana 194.

(121) Reg. 85, f. 234, A. C. A.

(122) Reg. 81, f. 202, A. C. A.

En 1298 s'expedexen no poques ordres de protecció y salvaguardia reynals en la ciutat de Vich, expedintles, a nom del Rey lo seu llochinent l'infant Pere d'Aragó. Entre los guiats hi figuraren Elissenda de Vilalleons, lo batlle del Bisbe Berenguer de Verdera, los juheus de la aljaua de Vich y altres. En lo propri any, Berenguer d'Orís, procurador general dels Montcades a Catalunya, és favorescut de donacions per part de Guilleüma de Montcada.

Sense proposarnos ressenyar aquestes lluytes, llargues y difícils de seguir, no podem dexar de consignar lo que referent a elles tenim, del any 1295. Lo 1 de Janer de 1295, Berenguer d'Orís, procurador dels Montcades, y Bernat Barrat, batlle reyal de Vich, tractaren de venir a concordia ab lo Bisbe. Aquest posava com a condició se donés salvaguardia a dos dels qui més s'havien distingit contra del Infant y de Guilleüma, nomenats Ripollot y Lleó Ça Sala. L'Infant, no solsament ho rebutjà, sinó que ordenà procehir contra dits personatges (123).

En aquest entremitj se circularen ordres per tot Catalunya per l'Infant Pere com a Procurador reyal, per anar a la guerra de Castella. L'Infant manà als seus feudataris de Vich y Ausona, s'ajuntessin ab ell a Fariza lo dimecres després de Pasqua, que era lo 5 kalendes Abril (124). Mes axò no'l distraigué pas de fer defensar, per lo batlle y prohoms de Vich, a 13 vigatans menaçats per partidaris del Bisbe. En altre plech tramès lo 1 de Març a son procurador Orís, li envià unes denúncies que havia rebudes contra del batlle Barrat, perque inquirís y procehís segons fos de dret. Encara aquella mateixa jornada escrivia al propri Barrat, manantli obrar lo seu castell de Fornells a Girona (125). També respongué a altra lletra del Bisbe de Vich, qui's queixà d'opresions que deya rebia la Iglesia dels oficials del Infant, obgecantli, que, los eclesiàstichs y altres del seu districte amparaven dintre Vich a malfactors y *bannits*, que havien damnificat a la gent dels Montcades. Seguía dientli, ordenava al procurador Orís guardés los pactes y convenis entre la Iglesia y los Montcades y procehís contra malfactors, de tal manera que, a conseqüencia de les correccions y càstichs, per uns y altres portats a efecte, Vich quedés pacificat.

Finalment, lo mateix 1 de Març de 1295, l'Infant Pere comminà a Ramon de Benages, Bernardí de Centelles, Pere de Santa Eugenia y Guillèm des Brull, batlle d'Ausona, de que no entressen ab armes a Vich, ni recullissen en llurs cases als qui havien damnificat a gent dels Montcades, puix si nó, convocaria contra d'ells l'exèrcit de la terra (125).

(123) Reg. 89, f. 150, A. C. A.

(124) Al mateix temps autorisava al procurador Orís «quod vice et nomine nostro, possitis compositionem facere cum militibus et vniuersis aliis a nobis feuda tenentibus in Cathalonia, et cum hominibus omnium villarum et locorum nostrorum Cathaloniae, de exercitū quem nobis facere debent et taxandi cum eis per certis peccunie quantitibus.» (Reg. 89, f. 161, A. C. A.)

(125) Reg. 89, f. 162, A. C. A.

Lo malestar cresqué en aquells primers dies de Març. Certa partida de gent del Bisbe, deis *bannits* o reclamats per la justícia, d'acort ab altres vehins de Vich y militars, una nit, talaren y destruïren los blats de la gent dels Montcades, prop de la Ciutat, entraren en ella, proclamant que, si algú sortia al sometent, lo matarien; y per últim saquejaren la casa den Ferrer Pau, en la partida dels Montcades. L'Infant Pere, desde Osca, ordenà al batlle de Vich, Barrat, y al procurador Orís, inquirir contra d'aquests malfactors (126).

Com havèm dit abans que no'ns proposavem seguir pas a pas aquestes lluytes y si tan sols recullirne lo que haguessen trovat inèdit, les acabèm ab aquest episodi.

Qüestions de jurisdicció entre lo Bisbe y l'Ardiaca. — Aquestes controvèrsies se resolgueren en 1202 per arbitratge. Se declarà que al Veguer del Ardiaca li pertocqués conèixer sobre les falsetats dels forns, tabernes, pesos, mesures y canes menors de sartzil y roba de llf, com també en los lladres y les prohibicions de maells. Si bé d'aquestes n'entengué ab voluntat del Bisbe. Eren de dret del Bisbe, les invasions y dampnatges de la vila de Vich, los bans, canes o mides majors, homicidis y ses esmenes. Los demés drets se dexaren per més avant determinar a qui pertanyien.

Moneda vigatana. — Los bisbes de Vich tenian, com es sapigut, lo dret d'encunyar moneda vigatana, essent estimats dels numismàtics los exemplars que d'ella se troben. Aquest dret se refermà en lo segle XIII, ab privilegis reyalis, com explica Botet y Sisó, al recopilar tot lo escrit sobre aquesta materia, en lo volúm I de *Numismàtica catalana*, y al afegirhi algunes altres noves Mossen Gudiol, en *Les bregues sobre lo senyoriu de Vich*. En los documents ací continuats, hi abunden extraordinariament les referencies a la moneda vigatana.

A Vich hi venen mentades en diferents documents, les monedes que's continuen, totes elles conegudes dels numismàtics: *morabatinos*, *amphosinos*, *mazemutinas in auro* en 1261 apellidades *luciflas*, *mazemutinas duplices mirias*, *aureos amphossinos novos* (1244) (127), *aureos flamejants amphossinos* (1242), *monete de quaterno barchinonè*, *solidos barchinonenses de duplo* (128), *solidos monete veteris barchinone de du-*

(126) Reg. 89, f. 164, A. C. A.

(127) En 1250 se dona la equivalencia del *alfonsí* o *aureo*, per tal que 400 equivalian a 70 marcs d'argent: Vo. IV, 1250, VI kalendas Septembris. «Quod nos B. dei gracia Vicensis episcopus recognosco et faceor in veritate nos mutuo recapisse numerando a te berengarius de vilari johanne ciuem barchinone CCCO morabatinos in auro amphossinos novos bonos et legales boni auri et justí ponderis ad soluendas LXX Marchas argenteas quas debebamus per subsidio ecclesie romane. Et renuncio in presenti de consensu vicensis capituli obligamus tibi et cui uelis per CCCO aureis antedictis totum integrum nostrum furnum inferiorom ville vici».

(128) Tant en 1234, com en 1256, en 1 marc d'argent hi entraven 88 sous de doblench de Barcelona: «Vo. II, 1234, «CCC solidos monete kurribili Barchinone de duplo, valente Marcha argenti LXXXVIII solidos». Vo. V, 1256, VIII kalendas Decembris: «L solidos barchinonenses de duplo et valentes marcha argenti LXXXVIII solidos».

plo (1259 a 1262), *solidos barchinonenses de terno, libras malgorienses, solidos malgorienses* (129), *bisancios, solidos jachenses, solidos monete regaliū valencie*.

Una sola vegada tant sols en l'any 1259 hi havèm trovat consignats los *solidos tolosensis* (130) y una los *solidos monete de acrimonte* (131).

La hostaldat episcopal. — A la conversió en diner de la prestació feudal de host y cavalcada, se li donà a Vich lo nom especial de *hostaldat*. Axís se diu en 1257 d'una fexa de terra a Tenes, que's tenia sots domini d'hostaldat del bisbe (132), y també d'altra pessa a les Fosscles, en la que lo Prelat hi rebía 12 diners d'hostaldat, quan seguís al exèrcit (133).

En 1286 lo bisbe mantenia la pretensió de que los vehins de Vich no devien seguir al exèrcit més enllà dels límits de la Veguería (134).

Exempció de tributs reyal. — Vich tenia privilegi de Ramón Berenguer IV y d'Anfós I (1196), de no pagar quisties, toltes y altres vectigals reyal. A despit d'axò, quan en 1196 Pere I obtingué dels catalans lo subsidi del bovatge per impulsar la guerra contra los sarrahins, lo bisbe d'Ausona, a igual que los altres prelatos del Principat, dexà que lo cobrés en la sua diòcesis.

En 1205 Pere I confirmà lo privilegi d'exempció de tributs reyal y los demés de que disfrutava Vich.

Lo bovatge. — Aquest tribut se seguí recaudant en la terra d'Ausona. Del que s'aplegà en l'any 1233, uns comptes de recaudació nos presentan la sua importancia y quantia en algunes parroquies ausoneses començant per la mateixa Seu de Vich (135). Se tornà a atorgar a

(129) Vo. VI, 1261, kalendas Martii «ad petendum et recipiendum a G. et Rº de borreda fratribus LXII solidos barchinonenses qui valebant L solidos Malgorienses».

(130) Vo. VI, 1259, XII kalendas Septembris. Tractant de recobrar un crèdit cert vehi de Tolosa, fou posat per l'escrivà, en lo document, *CL solidos morlanorum*, ratllant après aquesta derrera paraula y posanthi al damunt *to*, que entenem traduirse per *tolosenais*.

(131) Vo. VI, 1259, VII kalendas Junii. «DCC solidos monete de acrimonte».

(132) Vo. V, 1257 kalendas Junii: «quendam fexiam terre quam habemus in parrochia uici in loco nominato apud tennis in dominio de ostaldat domini vicensis episcopi».

(133) Vo. V, 1257, VII idus Madii. Er. Gayoi ven a Berenguer Ripoll sos drets a un camp d'En G. de Tenas, situat «in loco nominato a les fosseles apud tennis, in parrochia sancti petri vici, et est de ostaldat domini vicensis Episcopi, qui ibi accipit duodecim denarios bone monete, tempore quo ierit in ost vel exercitum, quos uos ei semper a modo reddatis».

(134) Registre 66, f. 178, A. C. A.

(135) Vo. I, 1233, idus Julii: «A de .....tiscallo procurator domini Regis in bouatico colligendo in ausona per me et dominum Regem Recognosco et fateor uobis B. de bononia et B. cortesii quod venistis mecum legaliter ad computum de toto ipso bouatico quod uos collegistis mandato nostro ex parte domini regis: scilicet, de parrochia Sancti petri vici DCCXXIII solidos et de parrochia Sancte Marie de falgerolis CCCLXXVII solidos et dimidium et de parrochia Sancti stephani de uillasegetrudis CCXXXVI solidos de parrochia Sancte Marie de manleno CXXVIII solidos et de parrochia Sancti Martini de cotibus CXXVIII solidos et de parrochia Sancti Xptofori de tauerteto CLXXII solidos et de parrochia Sancti Michaeli de sorerolis XLII solidos et de parrochia Sancti petri de ... CX solidos et dimidium; et de omnibus dictis denariis dedistis medietatem domini (Regis) quorum muni si et homines predictarum parrochiarum.... et mihi aliam medietatem: et recipi et habui a uobis CCL solidos quos habuistis de termino Castri de Capraria. Item recepi a uobis de

Jaume I en 1236, ab ocasió de la guerra de València. Pere II, al pujar al trono (1277), volgué cobrarlo, oposantshi los bisbes catalans. En 1278 envià un porter a Vich pera exigirlo ab violencia. Los reys seguiren recaudantlo, y en 1299 lo bisbe de Vich cobrava la meytat de la pena imposada als qui juraven en fals en la contribució del bovatge.

Guiatges y salvaguardes. — Garantir la seguretat individual ha estat la constant preocupació dels governants, assenyaladament en les èpoques de violències. La protecció del fort al dèbil se considerà com la pedra fonamental del feudalisme, hon lo senyor se comprometia a protegir al vassall de qualsevol perill.

La necessitat d'aquesta protecció se conceptuà tant imperiosa, que no faltan testaments en los quals los testadors vigatans, institueixen *deffensores y protectores* dels bens dexats a sos fills, a gent poderosa diferent, segons les comarques hon aquests radicaven (136).

Los *senyorijs y jurisdiccions*, al repoblarse Catalunya, s'entrelligaren tant uns ab altres, que fou frèquent trobar, en los termes d'un castell; terres d'altres senyors o entitats religioses, tingudes en franch alou.

Tant per aquesta circumstancia, quan per lo desitj d'ésser més protegits, veyèm als particulars obtenint guiatge o salvaguarda de la gent poderosa. Y no's solia dispensar gratuïtament, sinó mitjançant un tribut anyal o cens, ab una quantitat major d'entrada.

Per més que tots los catalans estavan posats baix la salvaguarda y protecció del rey, d'una manera general y absoluta, axò no obstava perque, en determinades ocasions, concedís als súbdits que ho sollicitaven, un guiatge especial y particular. En senyal del dit guiatge acostunaven posar lo penó ab les armes reials en les cases o edificis del qui ho obtenia. A més, en les lluytes ab la noblesa, aquests guiatges servían pera tenir neutrals o favorables als particulars o rics homes a qui los atorgaren los sobirans. Eran, per altra part, un ingrès o alimentació de les rendes de la Corona (137).

Guiatge, defensió, manutencencia y salvaguarda, son paraules que s'usaven en un mateix significat, segons se constata, entre altres,

---

parochijs qui sunt in termino Castris de Gurbo CCCXLVI solidos ex quibus omnibus dictis denarijs quos a nobis recepi superius dictum est sum bene paccatus....»

(136) Vo. III. 1218, III nonas Novembris. Testament de G. de Montpalau: «Item instituo rogando deffensores meos et protectores omnium bonorum quos dimitto dictis infantibus meis in Catalonia, C. de muntelns. Poucius de montesuriu, et P. de montepalat. Item instituo rogando deffensores meos et protectores in bonis et rebus quos habeo in Euisa, Fratrem G. bn. de gurbo, Garsiam Exameniz, A. de ledo, et Bn. olivor, et P. de minorisa, et j. de serra».

(137) 1260, VII idus Junii. Concessió de reyal guiatge a D.ª Orpan, muller de A. G. de Cartella, y a tots los seus castells y propietats, a condició «quod de predictis castris et foreijs malum non exeat nobis nec terre aut hominibus nostris». (Registre 11, f. 189, A. C. A.)

1261, XV kal. Feb. Lo rey atorgà guiatge a P. de Montdomenech de son mas de Montdomenech, situat a Sant Pau de Montamel, pera que li dongui al any 12 diners «et teneatur sibi et suis servire prout homines de homellacio eisdem servient». (Reg. 11, f. 287, A. C. A.)

ab lo que concedí lo veguer reyal Vilaregut a Guillèm de Corcó en 1250. (138).

Los guiatges y salvaguardes reyls anaven endreçats d'una mane-
ra molt especial, als casos en que, per virtut de deseximents, o ban-
dositats, o guerres de nobles o persones privades, estiguessin menaçats
d'algun dany los pagesos y gent pacifica de la comarca. Mes los qui
estaven en guerra o en *reguart*, com se'ls hi deya, no dubtaven pres-
cindirne, segons succebi en 1295 ab En Simón de Bevíu y son fill
Bertomeu, quins, estant guiats del rey, foren atropellats y ferits per
En Berengueró Barrat fill d'En Berenguer, Bernat d'Avelda fill d'En
Ferrer y Guardián, escuder d'En Ramón de Benages. L'infant Pere,
procurador reyal manà al batlle Bernat Barrat, procedís immediata-
ment contra d'aquests tres vigatans, afectes al partit del bisbe y con-
traris als Montcades (7 idus setembre 1295).

Expedían guiatge en favor d'un particular, de desde lo Sobirà fins
al més petit senyor local, essent tots ells fets baix un patró únic. Com
exemple d'aquests derrers, apuntarèm lo de B. de Bellpuig, del 1250,
en favor de R. de Codina (139)

Moltes vegades se consigna en los guiatges que duraràn tot lo
temps que voldrà la persona favorescuda per aquells. Y també que's
fan per mentres durí tal o qual bandositat o pertorbació d'ordre pú-
blich, com, v. gr., lo que atorgà Arnau de Cabrera, en 1251, a Ramo-
na de Serrallonga de Querós, per mentres guerrejàs En Berenguer de
Malla ab En Bernat de Cavassona? (140).

(138) Vo. IV. 1250, XVIII kalendas Januarii: «P. de vilari acato vicarius domini Regis et baiulus in ausona et in aliis multis locis per dominum regem, per me et per omnes succes-
sores meos vicarios, recipimus te Guillelmum de corcono qui fuisti de manso de corcono de
parrochia Sancti stephani de villasegetrude et uxorem infantem familiam et bona tua omnia
alia tam mobilia quam immobilia habita et ha'enda vbique sub proprio guizatico ducatu
deffensione et mantentia speciali domini regis et nostra nostrorumque successorum vica-
riorum et omni in eius locum vbique tenentium. Ita quod decetera nullus audeat te et tua
predicta tangere capere retinere et in aliquo molestare. Quod quis presumpserit iram et in-
dignationem domini regis et nostram suorumque l. cum tenentium et omnium successorum
nostrorum se noverit incurrisse. Promittimus etiam per dominum regem et per nos et per
omnes successores nostros et per eorum locum tenentes te et tua omnia antedicta vbique
deffendere et manutenere ut homines et res proprias domini regis et nostras. Et dum in hac
guizatico volueris permanere de quo possis exire quando tibi placuerit: dabis nobis in sin-
gulis annis in festo omnium sanctorum unum par perdicum pro censu in vita tua et propter
hoc recipimus a te IIII solidos de duplo: renunciando, etc.

(139) Vo. IV. 1250, XII kalendas Septembris. «B. de pulcro podio per me et meos amicos et
valiores in presenti cum hoc publico instrumento mpto et pono te R. de cutina filium p. de
cutina et omnia bona tua mobilia et immobilia etc. in meo guizatico deffencione ducatu et
manutenencia Ita scilicet quod tu et tui et omnes res tue sint sub propria manutenencia
mea ducatu guizatico et manutenencia in mari et in terra et in omnibus locis tanquam res mee pro-
prie etc. et quamvis te uel res tuas tangetur iram et indignationem meam incurret et dono
III solidos per introitu et III solidos et unum par caponum in festo omni sanctorum: inde
exire nolueris.

(140) Vo. IV. 1251, XV kalendas Aprilis: «A. de capraria bona et libera voluntate in
presenti cum hoc publico instrumento recipio te Raimundam de serra longa de parrochia de
cheros et berengarium de serra longa socrum tuum et infantem familiam et mansum ves-

Als juheus també se'ls troba cercant lo guiatge dels cavallers cristians. En 1259 lo cambista David y sos fills se posaren sots la salvaguarda del cavaller Guillèm de Çavassona (141).

No's deu confondre lo posarse, un particular o entitat, sots la salvaguarda de la Corona, ab la circumstancia, de fet molt semblant, però de dret molt diferent, d'ésser un pagès, home propi, ell y la sua familia, del rey. Escassejan molt los excmplies d'aquesta naturalesa, sobre tot en territoris subiectes a dominis particulars. Un càs existeix ab referencia a un tal Llogaya, de Sant Cristòfol de Vespella, qui, se donà voluntariament al rey ab sa familia y successors, oferint prestarli lo cens anyal d'un parell de gallines (142).

Reyal salvaguarda a la Iglesia de Vich. — Es atorgada per Pere II en 6 d'agost de 1285. Observa lo canonge Montcada, a qui devèm tal nova, que havia mudat de conducta aquell rey; puix, al començar son regnat, se mostrà poch favorable als eclesiàstichs, assenyalamènt al bisbe de Vich. No reparà Montcada en la data del 1285, que es la de la creuada pontificia. Podèm asseverar, per tant, que lo bisbe de Vich era afecte a la causa catalana, més que al partit del Papa.

Les notificacions públiques. — No hi havia altra fórmula de notificar al públich les comunicacions oficials, que per mijsa del pregoner. En un nomenament de pregoner fet per lo Bisbe en 1254, se veu que lo càrrech era vitalici, que abarcava tota la població y que podia posarhi substitut (143)

trum, cum omnibus domibus bona pertinentis bestiar et cum omnibus aliis rebus mobilibus et immobilibus habitis et habendis vbique, sub proprio guizatico. ducatu, et deffensione et mea manutencia speciali. Ita quod nullus audeat vos nec predicta hec omnia tangere, capere, retinere, aut in aliquo molestare, quod quis pressumpserit iram et indignacionem meam et amicorum meorum se noverit incurrisse: promito etiam vos et hec omnia antedicta vbique defendere et manuteneere ut homines proprios et ut res meas: hanc autem guizaticum vobis et vestris predictis, dono et facio ad meum bonum ac sanum intellectum, dum guerra quam est inter herengarium de medalia et bernardum de s....., durauerit et non ultra: de hoc autem guizatico exceptamus tamen maritum et cognatum dicte Raimunde.

(141) Vo. VI, 1259, idus Augusti: •G de sauassona per me et omnes meos amicos et ualitorés Recipio te David campore judeum et omnes filios tuos, videlicet, Lobellum cens, Mossetes, Astrugono, Bonum judeum et Nassanel, et omnes bestias, familias, nuncios, equituras et omnia alia bona uestra vbique sint, tam in mari quam in terra, sub proprio meo guidatico ducatu deffensione et manutencia speciali mea et meorum. Ita scilicet quod de cetero nullus audeat vos vel bona uestra predicta tangere capere retinere nec in aliquo molestare quod quis presumpserit iram et indignacionem meam et meorum amicorum et ualitorum se noverit incurrisse sicut promito bona fide et sine enganno tu et omnia bona uestra predicta vbique defendere et manuteneere ut homines proprios et res meas: et per recognitionem huius guidatico datis mihi annuatim mediam libram piperis in festo pasche per censu.

(142) Vo. IV, 1255, IIII idus Novembris: •S. de logaya de parrochia sancti xptoforis de uespela dono meum corpus, et infantes quos habuero, et omnia bona mea mobilia et immobilia habita et habenda vbique, vobis, domno dei gratia rege aragonum et omnibus successoribus uestris. Itaque nullum alium dominum nisi uos et quos uolueritis ualeam ulterius reclamare et nulla prescripcio tempore. etc., per firma autem mei corporis infantum et rerum mearum possessionem promito uobis dare et tibi p. de uilari acuto loco ipsius annuatim in festo omnium sanctorum unum par gallinarum per censu.

(143) •Notum sit cunctis: Quod nos Bernardus dei gracia vicensis episcopus per nos et

ARTS Y OFICIS

Aprenentatge industrial. — Lo qui desitjava aprendre determinat ofici se posava en relació ab algún mestre del mateix, y hi contractava la sua ensenyança mitjançant escriptura notarial. Abdues parts quedaven per un temps subjectes a les obligacions devallants del contracte, les quals s'adaptaven a pràctiques establertes per quiscún ofici en la localitat.

L'aprenent era quasi sempre un menor d'edat. Per çò los pares solían firmar lo contracte, sortint fiadors del compliment del que's pactava, per part de son fill.

Al aprendre un ofici se marcava la duració del aprenentatge; lo mestre provehia en vestir, cuidar y alimentar al aprenent, y aquest havia d'obehirlo y ajudar-lo en lo que li manàs. Essent costúm establir que, si estava malalt, hagués de refer lo temps que duràs sa malaltia.

Aytambé s'estipulava, que, durant lo temps de les cullites, çò es, del segar y del veremar, l'aprenent podia disposar d'alguns dies pera ajudar a les feynes del camp. No hi havia en axò regla determinada, puix si a vegades aquest temps lo perdía l'amo (144), en altres ocasions l'aprenent oferia refer los dies de que disposés quan s'acabàs lo terme de l'aprenentatge (145).

Argenters. — Un sol vigatà d'aquest ofici consta en 1254: Astruch, argenter. ¿Monopolisarian l'ofici los juheus?

Bocateria. — Al ocuparnos del Mercadal diguerem que no tenim conexement exacte de lo que era aquesta industria, tal vegada de robes o teles. Un sol contracte d'aprenentatge ben poca cosa nos significa, puix lo mestre se compromet a ensenyar dos oficis diferents, en set anys; lo de *culleria* (fabricació de culleres?) y bocateria. Es estipulat que, al provehirlo de les necessaries vestidures, no li donarà camises ni bragues (146).

---

per omnes successores nostros episcopos in presenti cum hoc publico instrumento damus tibi Girberto Dastel in omni vita tua, tamen eridam sive preconizationem totius ville vici, cum omnibus juribus suis: et ita tamen, quod tu prouicias eam bene, fideliter et legaliter, prout fieri debet. Quod est factum 11 nonas October anno domini M^o CC^o L^o quarto. (Document 1390 de Jaume I, A. C. A.)

(144) Vo. IV, 1256, IIII kalendas Augusti.

(145) Vo. IV, 1254, 6 idus Junii. Aprenentatge de corretjer.

(146) Vo. IV, 1255, idus Novembris: «Bernardus de crosis filius Bernardus de Crosis de parrochia de Tauernoles, promito me manere tecum G. de mata rotunda a festo sancti andree proxime venturo ad VII annos in eodem festo. Ita quod tu doceas mihi tuum magisterium collerie et bochaterie et facias mihi bonum siue malo, et prouideas mihi in uictu et uestitu per totum tempus, preter camisas nec brachas quas mihi non tenearis dare nec facere, et sim uobis bonus et fidelis dicto et facto, et tu colas mihi sanum et infirmum, et in dies quot a te minus fuero, tibi emere ultra dictum tempus: et si per his etc. hec iuro. Ff. dictum bernardum de crosis et Rm de bonariges matrem meam quemquem per toto: ad hec ego dictus G. de mata rotunda promito tibi dicto Bernardo de crosis bonum facere siue malo et dictum meum magisterium docere bene et fideliter et alia antedicta attendere et complere».

Cambistes. — Aquest ofici y la usura, que bé podem dir li anava anexa, era monopolisat per los juheus (147). No n'hi haurien gayres de cambistes a Vich, puix no tingué materia pera estudiarlos Mossen Corbella, en sa valiosa monografia dels juheus vigatans (148).

La compra de moneda falsa y retirada de circulació la feya, en 1261, un tal Dalmau de Castelló, quals circumstancies no dona l'interessant document hont se consigna la venda de 106 marchs y 2 1/2 unces de moneda *bosonada* de doblench bona y de 2 marchs de bosonada falsa. Pagà la primera al fur de 10 sous y 6 diners lo march, y la segona de 3 sous (149).

Podriem parlar dels prestamistes en altre lloch, si veritablement d'ells se'n tingués alguna nova. Però no es aixís, puix que'ls documents hont se consignan aquets contractes no indican que qui feya les operacions usuraries fos cap prestamista d'ofici.

Eren juheus los qui feyan la usura, y poch podem afegir a lo dit per lo canonge Corbella. A les mans llurs anà a parar lo bisbe de Vich en 1251. En lo debitori, entre altres circumstancies curioses, se marca la usura, de 4 diners per lliura (150), que també assenyalava un do-

(147) Un curiós rebut de préstech de 159 sous a l'abat de Sant Joan, garantit ab obgetes d'argent, es fet per un tal Vila, nom que no sembla de juheu: Vo. V, 1256, idus Junii: «R de villa de vico recognosco et fateor me tenere et habere in pignore a vobis domno Berengario Abbate dei gratia Sancti Johannis riupollensis per CLVIII solidos barchinonenses de duplo quos mihi debetis unum ciphum argenti et X clocharias argenti de pondere II marcharum et medie uncie et rennunciando exceptione dictorum cipi et clochariorum non receptum promito me vobis et cui velitis reddere statim cum vos mihi solueritis CLVIII solidos antedictos».

(148) Sois un document del 1277 dels publicats per Mossen Corbella tracta dels cambistes juheus (*La aljama de juheus de Vich*, p. 169).

Vo. IV, 1254, XVI kalendas Aprilis: «P. de podiolo de medalla debo tibi Gog vxori dauid camporis LVI solidos barchinonenses de duplo racione mutui.....»

(149) Vo. VI, 1261, nonas Aprilis: «S. mironis debeo vobis Dalmaçio de castelione MXXI solidos et VI denarios monete barchinonense de terno, racione CVI Marcharum et II vnciarum et medie bosonate de duplo bone, et ipse II marcharum minus media vncia bosonate false, quas mihi vendisti: videlibet, quelibet Marcha bosonate bone ad X solidos et VI denarios de terno, et falsa ad racione III solidos. Tali etc., in festo sancti petri mensis junii proxime venturi Et si per his etc. Ffideiussor, R. de cardona de vico».

(150) Vo. VI, 1251, 5 kalendas Februarii: «Quod nos G? dei gratia vicensis episcopus recognoscimus et facemus in presenti cum hoc publico instrumento vobis yssach pbrer et Samuel cap judeis quod uenistis nobiscum ad legalem comptum et bonum de omnibus debitis quod vobis debebamus racione trium instrumentorum debiti publici confectorum: debitum fuit factum III idus marci Anno domini MCCXLV et Alterum uero dictorum trium instrumentorum continet debitum CC morabatinos fuit factum nonas februarii Anno domini M^oCCXLV Reliquum uero ipsorum continet debitum CCL morabatinos quod fuit factum XIII kal augusti Anno domini MCCXLVII facto inter uos et nos non compto et recognoscimus et promitemus legali ad cotum domini regis in ueritate vobis ad huc debere de iuso proprio capitali DC m rabatinos bono legalis curribilis iusti ponderis in auro de predicto debito et tibi uel g? promitemus vobis solnere sine omni placito questione dilatione et aliqua exceptione de hinc ad festum sancti andree proxime uenturum quibus nobis solutis reddatis nobis predicta tria instrumenta et est certum quod racione predicti debiti nihil aliud vobis debemus de capitali uel lucro nisi predictos DC morabatinos pro quibus etiam nullum lucrum tenemus vobis dare usque ad dictum terminum: tamen si ultra dictum terminum nobis dictos DC morabatinos perlongare uolueritis promitemus vobis dare lucrum ad cotum domini regis videlicet IIII denarios per libra in mense: tamen volumus et conceda-

enment consemblant del 1250 (151).

Coltellers. — Ofici de bona importància, qual aprenentatge duraria dos o tres anys, per més que n'hi hagi algun de més temps, fins de vuyt anys. A aquest no li prometia més que unes tenalles y un martell quan acabés. En cambi, un aprenent de 2 anys rebia 65 sous; y altre de tres anys 20 sous (152). Un oficial colteller, en un any de treball, guanyava 60 sous barcelonesos de doblench, una camisa, unes bragues d'estopa, una túnica d'estamènya forta, unes calces de blanch de Narbona y se li permetia dispo. ar de vuyt dies per anar a segar (153).

Un interessant contracte a preu fet ensenyarà quin seria segurament lo major guany d'un bon oficial colteller. Pertany al 1257, comprometentse l'amo a donarli un tant alçat per dotzena de coltells, segons la feyna que hi tingués d'executar, en lo termini de dos anys (154).

mus quod predicta tria instrumenta licet rata et firma sicut ab inicio ipsius contractus rata fuerunt quousque predicti DC morabatini et lucrum quam ultra predictum terminum faceriat sed cotum domini regis vobis solvantur et hec jurari facimus in animam nostram R. de gallinerio vicensis: ego dictus R. de gallinerio ad mandatum dicti domini episcopi ipso presente juro per dicto super eius sancta IIII euangelia in animam ipsius quod predicta hec omnia et singula vobis et cui velitis attendantur et etiam compleantur. Si R . R. de gallinerio p. qui hoc in animam dicti domini episcopi juro et firmo.

(151) Vo. IV, Isaac Cap, fill de Mussa Cap, fa un préstech de 9 lliures en la mateixa forma que lo precedent (1250, 10 kalendas januarii).

(152) Vo. V, 1257, VIII kalendas Octobris. Aprenentatge de colteller: «In vero colas meum sanum et infirmum ad consuetudinem tui magisterii et dones mihi victum et uestitum competentem per totum dictum: tempus et etiam dones mihi per meo salario XX solidos barcinonenses de duplo quos solvas mihi in ultimo anno: et ego faciam messes ad opus mei in ultimo anno: tamen reficiam tibi dies messium et omnes alios quibus a te interim absens fuero culpa mei».

(153) Vo. IV, 1256, II nonas Februarii: «J. de colet promito me manere tecum ff. de tresserra de uico a presenti die usque ad unum annum continue sequentem et completum operari ad opus tui infra dictum tempus de tuo officio coltellerie et facere tuum decens mandatum et esse tibi et bonis tuis bonus fidelis obediens et legale dicto et facto: tu vero prouideas mihi in victu competente sicut me docerit per totum dictum tempus et colas me sanum et infirmum per totum dictum tempus et dones mihi per salario LX solidos barcinonenses de duplo et Camisiam et brachas de panno lineo et camisiam et brachas de stopa et vnam tunicam de stamine forti primo et caligas de blanco de narbona et ego possim facere messes ad opus mei per vnam septimanam et tot dies quot a te minus fuero totidem tibi emendem in fine dicti termini preter dies messium: et si per his etc.: et hec juro etc. Ad hec ego ff. de tresserra recipiens et approbans antedictam promito tibi dicto Johanni eadem omnia attendere et complere: et si per his etc. Ffideiussor ff. de colle de uico».

(154) Vo. V, 1257, X kalendas Septembris: «B. de sauel, promito tibi Bg. nepote, ut maneam tecum continue a festo omnium sanctorum proxime venturo, usque ad duos annos continue venturos, in tuo operatorio et nullo aliud facere tuum opus coltellerie, bene, fideliter, et legaliter; et esse tibi et tuis bonus fidelis et legalis, dicto et facto, et facere legaliter ea quod ad dictum officium fuerit faciendum: tamen dones mihi per unaquamque duodena ad sollar VI denariis; et XII denariis per unaquamque duodena clauar et asseir et esolmisnar; et III denariis de unaquamque duodena aranir et reparar; et III denariis de acunelar per unaquamque duodena; et II denariis per enlacar unaquamque duodena; et nichil aliud mihi dones. Item, si mutaueris mi aliquid recipiam in soluclonem operis quod fecero tibi; et si per his etc. et hec juro etc.

L'ofici donaria bons guanys, aportant-hi capitals persones estranyes, ab intencions merament utilitaries (155).

En lo Mercadal hi tenien taules los coltellers (68 y 70).

Un contracte de devolució d'una quantitat dexada a un colteller contribueix a mostrar algun altre detall del ofici; en ell se posava tota la atenció al guany que s'esperava reportar de la fira de Vilafranca (156). Y no eran sols en les fires de Catalunya hon tenian sortida los coltells vigatans, sino que també se'n embarcarien per Mallorca, en 1256 (157)

Corretgers. — A judicar pel nombre de contractes d'aprenentatge, fou hu dels oficis que tenia a Vich major desenrotllo. Lo temps del aprenentatge era de dos a tres anys, sense salari. Emperò al acabar-lo se'ls solia donar 9, 10, 11 y fins 30 sous barcelonesos, o be un vestit y 5 sous, etz. Es dir que no hi havia cap regla determinada, puix a un aprenent, ja adelantat, se li donen 7 sous anyals, a un altre, s'ofereixen 4 sous y una túnica nova de Xartres per la sua mare (158), etz.

Lo salari o premi donat a la fi del aprenentatge tampoch se regulava per lo temps de duració d'aquest; puix a un de un any, se li assignaven 10 sous en 1254 (159) y a altre de sis anys, sols se li prometien, en 1257, 10 quintars de blat y 2 quintars d'ordi.

(155) Vo. V, 1257, II idus Septembris y XV kalendas Octobris. Al morir Joan Cerer, encomenà a sos marneiros Mestre Helias, Berenguer Caramela y Berenguer Andreu, que procuressin fer aumentar los 500 sous que dexava a sa filla Cilieta, entregantlos a feels mercaders. Donchs 800 sous los entraren al negoci de coltells, pactant per Cilia la tercera part dels beneficis «promittimus cum dictis 800 solidos mercare et percassiare in officio cultellerie et in aliis mercimoniis quibus melius lucrare possimus intus uillam vici et non extra». Dels beneficis lo $\frac{1}{3}$ era per Cilia y los $\frac{2}{3}$ pels mercaders (XV kal. oct.)

(156) Vo. IV, 1251, XI kalendas Martii: «B. de muro ueteri, debo uobis Berengarius caramela, et B. de gariez, XXX solidos barchinonenses de duplo, ratione mutui ex ote per quibus promitto uobis quod ego uendum uobis omnes cultellos quos de hinc ad firmam de uilafrancham faciam, hoc intelligatur, coltellos quos nihil personam (vendam) exceptis illis quos uendam ad munum meam in operatorio: ita scilicet, quod uos incontinenti datis mihi precium per quo uobis uendam dictos cultellos, et in firmam predictam, ego reddam uobis dictos XXX solidos sine omni placito questione dilatione et aliqua exceptione quod nisi fecero habeatis eos super omnibus bonis meis habitis et habendis vbique et ego etiam non possem uenire alteri cultellos meos ultram dictam firmam nisi uobis quousque de predictis omnibus denariis esset nobis uobis integrum satisfactum».

(157) Vo. V, 1256, IIII nonas Martii «P. et Bg. fonte fratres ac habitores uille vici constituimus te Johannem de calleis habitorem uille mayoricarum per procuratorem nostrum ad petendum habendum et recuperandum omnes illos LVI solidos denariorum regalium et duas duodenas cultellorum cum manicis albis et duos cultellos floratos».

(158) Vo. IV, 1254, VI idus Junii. «Item demus tibi per suo salario camisiam et bracas lini ad opus tui et in fine primi anni IIII solidos monete vicensis de quaterno tu uero statim cum nos solutimus tibi dictos IIII solidos: dones mihi dicte Marie matris eius unam tunicam nouam de xartres ad opus mei».

Vo. V, 1257, V kalendas Aprilis. «P. de baluger prior claustralis monasterii castriserris comando tibi A. de serra comorans in uilla vici G. fratrem meum quod a festo pasche proxime uenturo usque ad tres annos continue... maneat tecum ad adiscendum tuum officium corregerie et sit tibi bonus fidelis».

(159) Vo. IV, 1254, XVI kalendas Aprilis «tu uero doceas ipsum bene et fideliter dictum tuum magisterium corregerie et dones ei per logerio X solidos monete vicensis de quaterno».

Un contracte del 1256 presenta al mestre corretger ab obligació d'ensenyar, en tres anys, dos oficis, lo de corretger y de barber (160).

L'ofici de *corretger* portava adjunt dugues especialitats, de les que se'n feyan aprenentatges separats, com eren, *borser* o constructor de borses de *cuyr* y *çeller*.

A la *borseria* s'hi dedicavan generalment les dones, durant l'aprenentatge un, dos y alguna vegada tres anys. No se'ls hi acostumava donar cap salari al final.

Los *çellers* tenian més importància y son aprenentatge en res se diferenciava del general dels corretgers. No solsament feyen çelles de cavall, sino armadures de *cuyr*, en les que hi solien posar la senyal de la casa a qui pertanyían, segons les construïren en 1261, per lo noble En Berenguer Ça Portella (161).

Curios contracte de treball, en 1261, és lo d'un pintor Guillelm d'Olm, qui comprometé al çeller Texeda, a no treballar per ningú més durant un any, estipulant lo preu a que li pagaria les çelles de cavall, les de palafrener y les de mul (162).

En la secció del Mercadal, coneguda per *cuyrateria* (57, 69, 70 y 79), hi tindrien taules alguns corretgers.

Cotoners. — L'aprenentatge en l'ofici de cotoneria, per lo poch que d'ell havèm vist, crehèm seria d'uns quatre anys. La remuneració que se li donà, en un contracte del 1255, fou la de 25 sous barcelonesos, en lo día de la festa de Moyà (163).

Cullerers. — Un contracte d'aprenentatge d'aquest ofici, del 1254, mostra lo temps de tres anys per apèndrel: l'amo ofereix donarli menjar y vestits y li permet disposar, cada any, de tres setmanes al temps del segar y de vuyt dies al veremar, y li pagava de salari 18 sous vigatans, una camisa y unes bragues (164).

(160) Vo. IV, 1256, VIII kalendas Augusti.

(161) Vo. IV, 1250, II idus Decembris: «Quod P. oliuarii de gerunda, seler, debo tibi F. de torrentibus vicensis clerico, XVIII s. de duplo quos tu mihi mutuo tradidisti, per quibus debeo tibi facere guarimenta duarum sellarum palafredi, et duarum parium armorum, de signo berengarri de portella, uel dictos XVIII s. tibi reddere, de hinc ad carni primum proximo uenturum, quicquid istorum melius tu eligere uolueris: quos XVIII s. uel dicta arma siue guarimenta quam tu melius uolueris, promito tibi et cui uolueris, soluere, facere et atendere, et complere, sine questione, dilatione, et aliqua exceptione, usque in dictum carni primum quadragesima proximo uenturo; et si a dicto termino etc.»

(162) Vo. VI, 1261, XVI kalendas Septembris: «G. de texeda de parrochia sancti stephani de occulo? de bas promito bona fide ac per firmam et stipulacionem tibi G. de ulmo pictori quod omnes Sellas quos a presenti die usque ad unum annum perpetuum fecero vendam tibi et non ulterio. Ita tamen quod tu dones mihi per qualibet sella equi tres solidos et? denarios mouete barchinonense de terno et per omnibus aliis sellis tam de palafrenis quam de mulis, duos solidos et? denarios eiusdem monete et etiam soluas mihi qualibet septimana de predictis denariis Sex solidos eiusdem monete per comestione et per..... necesse fuerit. Et illud quod superauerit qualibet septimana de opere quod tibi fecero ultra predictos Sex denarios soluas mihi in capite anni: tu uero dones et soluas mihi denarios ad fustam sellarum quando ipsum..... recipiam eos in pagam dictorum sex solidorum».

(163) Vo. IV, 1254, kalendas Junii.

(164) Vo. IV, 1254, IIII idus Martii: «G. masouerius, G. coqui et uxor mea E. comenda-

Criats y minyones de servey. — Se contractaven mitjançant escriptura notarial. Y axò que la soldada que rebían dels seus amos era més que modesta. Prò los notaris guanyavan molt poch. En 1233, per sols una quartera d'ordi al any, una noya contrau compromís de servir a certa casa per tres anys; en la propria data, un tal Andreu, s'obliga a servir per tres anys a A. de Santa Cilia, percebint cada any tres quintàs d'ordi (165). S'acostumava pagar als criats ab especie y no en metàlich.

Altra estipulació d'aquests contractes era que, si emmalaltia, devia indemnisar al amo, d'aquells dies. També solían precisarse quines robes de vestir se'ls hi donaria. Lo del 1261, que escullim com a tipo dels contractes d'aquesta especialitat, diu que en l'any que prestarà son servey Maria de Cases a Guillèm del Bosch, cobrarà, a més de dues y mitja quarteres d'ordi, una túnica de *rander*, un brisall, una camisa d'estopa de lli prima y altres, segons s'acostuma donar a les minyones (166).

En los primers anys de la conquesta de Mallorca se veu als vigatans contractarse per anar a dita Illa en concepte de criats, percebint l'acostumat salari en especie. Es de suposar fora major que'l ordinariament cobrat a Vich (167). Una pràctica restà establerta; y en 1261,

mus et affirmamus bernardum filium nostrum, tecum A. collerer de vico, filio bernardi de bolles, ad adiscendum tuum magisterium collerie a festo beate Marie mensis martii proximo venturo usque ad tres annos in eodem festo. Ita quod nos demus ei victum et uestitum per totum dictum tempus, et colamus ipsum sanum et infirmum et faciamus cum tecum manere per totum dictum tempus, et sit tibi et bonis tuis bonus fidele et legali dicto et facto; et quod diebus a te interim absens fuerit, racione infirmitatis uel alia racione, totidem tibi restituat ultra terminum antedictum, preter dies mensium et undeniarum quos non restituat tibi; et habeat quolibet anno tres septimanas per messibus et VIII dies per vindemiis; et demus tibi per tuo salario XVIII denarios monete vicensis de quaterno, quos tibi soluamus in fine primi anoi, et vnam camisiam et vnas brachas panni linei quas cuidam soluamus hinc ad festum Sancti iohannis mensis iunii proximo venturi: et si quis forisfacturam tibi fecerit, eam tibi restituamus. Ego uero dictus A. collerer recipiens predicta, promito sub obligatione bonorum meorum tibi dicto bernardo bene docere et monstrare dictum meum magisterium collerie, et tibi bonum facere siue malo.

(165) Vo. I, 1233, X kalendas Aprilis. Andreu se lloga de criat a A. de Santa Cilia per dos anys. «Et tu dones mihi victum et uestitum competente et III quarterias ordeï; et locario annuatiu usque ad dictum terminum».

(166) Vo. VI, 1261, VI idus Aprilis. «Maria filia P. de casis de parrochia sancte Marie de bisaura, promito tibi G. de boscho et Marie uxori tue, me manere uobiscum a festo sancte Marie mensis marcii proximo transacto usque ad I Annum: et promito me esse uobis fidelem et legalem dicto et facto, et facere uestrum decens mandatum die noctuque secundum posse meum. Et promito etiam uobis emendare dies infirmitatis mee et omnes Alios dies quibus interim a uobis Absens fuero culpa mei, et foris facturam siquam uobis fecero: et nos detis mihi per logerio II quarterias et mediam ordeï boni et pulcri ad mensuram mercati vici, et tunicam de rander, et brisallum, et camisiam de stopa lini prima, et Alla, quod consueta sunt dari Ancille. Et dono hec uobis in me et in omnibus bonis meis: et hec iuro. Ad hec nos G. de boscho et M. vxor mea, recipientes et aprobantes predicta, promittimus eadem omnia tibi dicte Marie, Attendere, et complere, et facere tibi bonum siue malo».

(167) Vo. I, 1233, Aprilis. «B. de caneles de Tagamanento: bona et libera uoluntate conuenio tibi C. escriuá de roda, et cuicumque uelis, ut maneam tecum, a festo pente costes primo ueniente usque ad I annum continuu et completo in eodem festo, apud mayorichas, uel in cuicumque uolueris: et conuenio tibi esse bonus, fidelis, et legalis, atque obediens, in

altre contracte d'aquesta classe, ja diu se'l vestirà «segons costúm de la terra de Mallorca», encara que's marquen, ab lo salari, les robes que tindrà de rebre (168).

Ferrers. — Molta desigualtat en lo temps d'aprenentatge acusan los contractes apareguts. Com hi han exemples de durar l'ensenyança dos, tres, quatre, sis, set y vuyt anys, buscant un promedi, establirèm ésser de quatre anys. Y com més llarga és la duració del contracte, menys salari s'assigna al aprenent al expirar son termini. També se'ls hi donava al final, eynes de treball, no sigués sinó un martell y unes tenalles (169).

Ni en aquest, ni en cap ofici, hi trovèm molta fixesa en aytals aprenentatges, segons s'efectuà més avant, al temps dels gremis. Com a curiós retraurèm un contracte del 1253 (III idus Decembris) de tres anys de duració, oferint, lo mestre, al final, 20 sous barcelonesos, 10 quarteres d'ordi, 2 camises, 2 bragues de lí y 2 menjars per tres persones, podent disposar de vuyt dies al temps del segar y no havent d'indemnisarli los dies que s'escaigués estar malalt.

Un contracte de fadrí, o oficial ferrer, del 1257, fet per dos anys, diu que guanyava 25 sous cada mitj any, y a més la vida, y cada any una túnica de *Heridac* o drap de Lleyda, unes calces de blanch de Ripoll y altres de blanch de Narbona, 2 camises, 2 bragues, 1 brial y lo calsat que necessités (170).

omnibus bono intellectu, et facere tuum opus et mandatum: sed tu dones mihi victum competentem, et dones mihi per uestitu, capam et calsas et tunicam de leridec, et calciamentum, et camisas, et bracas grossas, et alias primas; et per logerio, VII quarterias ordeï ad mensura barchipone: et hec iuro per deum et facio hominaticum. Ego C. escriua predictus, con firmo».

(168) Vo. VI, 1261, II idus Martii. Contracte d'un criat qui anà a servir a Mallorca: «et tu provideas mihi in victu secundum consuetudinem terre Mayoricharum et colas me sanum et infirmum et ego sim tibi bonus fidelis et legalis dicto et facto et tu dabis mihi per salario XL solidos monete Regale et capam et sipres de narbones et duas camisas et duas semoralias unam vero de brun de lino et aliam de stopa».

(169) Vo. IV, 1253, VI kalendas Decembris. «P. de cambis de parrochia de taradel afirmo berengarium filium meum tecum R. de pòdio viader et cui uelis a festo Sancti andree apostoli proxime venturo usque ad V annos continue sequentes et completos in eodem festo ad adiscendum tuum magisterium ferrerie. Ita quod tu doceas ipsum bene et fideliter dictum tuum magisterium, et dones ei victum et uestitum, sicut docerit, per totum dictum tempus; et colas ipsum sanum et infirmum per totum dictum tempus; et dones ei in fine dictorum V annorum, vnum martel et quasdam tenales. Ipse uero sit tibi bonus et fidelis dicto et facto et faciat tuum decens mandatum et faciat messes in uno dictorum V annorum quom uoluerit per vnum mensem, et quot diebus a te interim abses fuerit racione infirmitatis uel alia racione propter dies messium totidem tibi restituat ultra terminum antedictum: verumtamen si forte ipse fuerit interim infirmus, et uoluerit ipse se in infirmitate, non tenatur tibi restituere illos dies ego uero tenare tibi omni foris si quis interim tibi fecerit: et ego dictus berengarius, laudans predicta, iuro hoc etc. Ego uero dictus R. recipiens predicta, promito tibi predicta atendere et complere sub obligatione bonorum nostrorum».

(170) Vo. V, 1257, IIII idus Martii. Berenguer des Pont, contracta per dos anys un fadrí, per perfeccionarlo en l'ofici de ferrer, prometent donarli «victum competentem per totum dictum tempus et etiam dones mihi per uestitu singulis annis vnam tunicam de panno de lerida et inter dictos duos annos duo paria caligarum uidelicet vnas de blanco de ripol et alias de blanco de narbona et duas camisas et duas brachas et vnum brial quolibet anno et

Forns de calç. — En 1240 fou venuda a Vich una bassa que abans havia sigut *calcinari* o forn de calç, situada en les Clotes (171).

Forns de pa. — Dels que existiren per Vich consignarèm, en 1233 lo forn de *Sant Pere* (109) y en 1250 y 1257, lo *forn jussà* (45 y 127).

Lambarts. — Així venen designats a Vich, los qui a Barcelona per aquest mateix temps, son coneguts per *lombarts* o *llombarts*, ço és, los mestres de cases. Un tal Guillem de Verdagner, *lambart*, prengué en 1259, un aprenent per dos anys y aquest diu posarse ab En Verdagner, «ad adiscendum officium tuum *lambardie*». Rebría per salari una infinitat d'articles de menjar y 8 sous vigatans (172).

Llibres. — Los únichs llibres que aparexen d'aquests contractes son, com és de suposar, eclesiàstichs. Unes *Decretals* que lo canonge Cornellà dexà en 1257 a son nebot lo prebere Comelles, mitjançant àpoca notarial de que les hi tornaria sempre que'ls hi demanés, costaren 700 sous (173). Dos llibres de Romanius d'Antioquia son dexats en penyora de 50 sous vigatans (174).

En lo testament de G. de Pi del 1251, se consignan *instituciones, librorum codicis, usaticos veteres, Tancreti cum summa matrimonii, decreta, decretales et codicem* (175).

Los llibres se vendrian millor a Montpeller que no a Vich y a Barcelona. Axò pòt justificar, que, lo vigatà Mestre Comes hi fes vendre un exemplar del Prisciano (¿gramàtica?) y una lògica antiga (176).

De llibres hebràichs, tant sols se consignan les Lleys de Moysès ab

sotulares quantos necesse habuero infra predictum tempus et dones mihi per salario C. solidos barchinonenses de duplo de quibus solnas mihi XXV in fra barchinone proxime naciente et in festo natalis domini proximo uenturo XXV et in alia fra barchinone continue in capite anni XXV et in alio festo natalis domini in capite anni residuos XXV solidos».

(171) Vo. II, 1240, Fride Nonas Junii: «Quandam bassam nostram quam nunquam fuit calinariam quam habemus apud Clotas uici».

(172) Vo. VI, 1259, VIII idus Madii. «Et donem tibi per comestione, vndecim quarterias ordeí et vnum quarteriam frumenti ad mensuram rectam merchatu uici et Tres eminas uini sine aqua et medium bachonem receptibile Camissalse et VIII solidos vicensis de quaterno, per salario».

(173) Vo. V, 1257, XIII kalendas Octobris: «G. de canellis clericus etc. recognosco et concedo uobis Dalmatio de corniliano vicensis canonico ac Auunculo meo quod uos mutastis mihi et teneo in uestra comanda quasdam decretales quas uos emistis per DCC solidos barchinonenses de duplo a G^o Pⁱ clerico: quas decretales promito uobis et quibus uelitis reddere sine aliqua questione quancuncque eas recuperare uolueritis».

(174) Vo. VI, 1259, II nonas Februarii: «G. petri de castellaría clericus. Recognosco et fateor tibi P. de modiali clerico absentí tanquam presentí quam tu amore et precibus quas tibi feci acomodauisti mihi duos libros de romanius de antiochia: et renunciando etc. Tali etc. a festo pasche proxime uenturo usque ad vnum annum uel tibi reddere I. solidos vicensis de quaterno».

(175) Vo. III, 1251, II nonas Februarii. Testament de G. des Pi «et (dimito) pontius de moraria instituciones et duos quaternos, trium librorum codicis et usaticos ueteres apparatus cum pacibus et treugis et brocardias et illum ? tancreti cum summa matrimonii » et decreta et decretales et codicem».

(176) Vo. VI, 1259, VI kalendas Februarii. «Bn. de falgueriis clericus vicensis, debeo tibi Magistro F. de cumbis X solidos vicenses de quaterno de pretio cuiusdam logice ueteres et cuiusdam priciani minoris quos libros de mandato tuo vendidi in montepessulano precium quorum tibi non tradidi. Tali etc. in festo sancte Marie augusti proximo uenturo».

altres històries y escrits, en certa acta de venda de llibres mitjançant lo permís o autorisació del Prelat en 1254 (177).

Maellers o carnicers. — Era costum en los qui adoptaven aquest ofici, seguir les fires y mercats, comprant lo bestiar que après mataven y venían a la menuda a Vich. L'aprenentatge acostumava ésser de tres anys. N'existeix un de curiós, hont se manifesta dita pràctica dels carnicers, de negocier ab lo bestiar, permetentli, al aprenent, fer petits negocis al seu costat (178).

En l'any 1253, una plassa de Vich tenia per nom *de la carnice-ria* (36).

Metges y cirurgians. — Poch hi podèm dir. En 1256 existia Berenguer de Douz *vicensis medico*; en 1254, lo cirurgià Guillèm de Riera se compromet a ensenyar l'ofici a Leonet des Croses, durant cinch anys l'aprenentatge y donantli en ells menjar y vestit (179). No sembla que aquí la medicina fos característica dels jubeus, com en molts llochs.

Notaris. — Teniam a Vich dos classes de notaris: los adscrits a la

(177) Vo. IV, 1254, V kalendas Junii. «B. de muro baiulus domini vicensis Episcopi in villa vici recognosco et fateor quod ego auctoritate domini vicensis Episcopi... cum benedicto de panies judeo et bela uxoris eius et yssach filio eorum et ipsis presentibus et consentientibus ac aprobantibus et presentibus dicto domino episcopo vicensis et... burdi Rº de galinerio A. de tennis baiulo domini episcopi berengario de mata Raimundo scriptori dauid campore judeo astrug argenter vendidimus tibi Astruc de maioricis iudeo per debi... de villa de vico unum librum de lege Moysi cum aliis ystoris et scriptis in ea contentis et cum duabus libris aliis paucis per LXX solidos barchinonenses de duplo et Dulzeto judeo unum librum de lege Moysi per XX solidos eiusdem monete quos omnes denariis predictis fuerunt soluti et traditi ad debitum quod dicti benedictus et bela et eorum filius debebant dicto Rº de villa per... fideiussione ac dictus berengarius de mata quam etiam venditionem dictorum librorum auctoritate dicti domini vicensis episcopi et mea uobis et uelitis laudamus concedimus et confirmamus».

(178) Vo. IV, 1255, XI kalendas Novembris. «Bernardus de sabadel filius Bernardi corona condam de parrochia de sabadel, promito me manere tecum B. sabadel, consanguineo germano meo, a festo sancti andree proximo venturo usque ad III annos sequentes et completos in eodem festo. Tali pacto, ut faciam tuum decens mandatum, et sim tibi bonus, fidelis et legalis dicto et facto, et quod tu doceas mihi tuum magisterium macellarie, per totum dictum tempus, et colas mihi sanum et infirmum infra predictum tempus tuis propriis missionibus et si ultra unum mensem mihi custodires et procurares infirmum tibi emendam ultra dictum tempus. Item si in aliquam firam, uel apud podium serda, me transnirre uolueris, possis facere et emeratis tuis denariis possim ad opus mei emere vnã bestiam: et quolibet anno dictorum trium, quocienscumque ad dictas partes me transnirres, et possis facere X bacones de tuo proprio quos suo loco et tempore possim uendere ad opus mei: verumtamen tecum comedento de tuo et quocienscumque tu tornare facies moltonos uel teneris et facies custodire per tuum nunciã, possim ego cum tuis. tenere XII moltonos meos, et facere custodiri a tuo nuncio sine aliqua missione: et etiam prouideas mei in uictu et uestiti per totum dictum tempus: hec iuro etc. ad hec ego dictus B. de sabadel predicta recipiens promito eadem omnia tibi attendere et complere sub obligacione bonorum meorum».

(179) Vo. IV, 1254, III nonas Aprilis. «A de crosis et uxor mei Guillelma, comendamus tibi leonetum filium nostrum, geosocorum? nostrum Guillelmo de riera cirurgiano, a festo pasche proximo venturo usque ad Quinque annos continue sequentes et completos in eidem festo, ad adiscendum tuum magisterium cirurgie. Tali pacto, quod tu dones ei victum et uestitum et colas ipsum sanum et infirmum per totum dictum tempus, et doceas ipsum bene et fideliter dictum tuum magisterium cirurgie et ipse sit tibi et bonis tuis fidelis legalis et obediens dicto et facto, et faciat tuum decens mandatum, et nos faciamus eum teucamini per totum dictum tempus, et hoc firmo et promito bona fide: et iuro ego dictus leonetus per

part de la població pertanyent al Bisbe, coneguts per *notaris* y los de la part dels Montcades, usualment nomenats «escrivans de la Cort de Montcada».

En la monografia *La institució notarial a Catalunya en lo segle XIII*, explicarem com evolucionà la institució y la poca o cap diferencia entre notaris ycrivans, assenyaladament en texts y en disposicions legals. A més hi detallarem tot lo referent als notaris ycrivans de Vich (180); lo que no caldrà repetir y ni tant sols donarne una brevíssima explicació.

Lo notari públich o del Bisbe, càrrech molt sovint exercit per un canonge, solia tenir tres ajudants que autorisavan los documents, y se'ls conexia per *escrivans*. Al costat de Mestre Ramón, escrivà jurat de Vich, hi fou posat en 1260, un jove per fer l'aprenentatge en lo termini de quatre anys.

Loscrivans de la partida de Montcada, estavan adscrits a la sua cort o jurisdicció y eran nombrats per lo Procurador general a Catalunya (181).

Pellicers. — Aquest ofici, també conegut ab lo nom d'*assahonadors* a Barcelona, estava bastant estès en la vila de Vich. La seva ensenyança durava dos anys.

Pintors. — Poca feyna tindrian los pintors a Vich, quan sols hi trovèm lo nom d'un d'ells, En Guillèm d'Olm, y encara contractant sempre auxiliars forasters de la sua art. En 1250, N'Olm estipulà l'ajuda d'un guarnidor de Girona nomenat Oliver, qui devia permanexer un any en sa companyia, compartint lo seu treball (182). En 1252, lo propri Olm contractà per un any a altre pintor, també geroní, nomenat Pere, donantli 80 sous barcelonesos (183). En 1261 encara lo pintor

deum super eius quatuor euangelia atendere et complere. Ego uero dictus G. rieria recipiens predictam, promito sub obligatione honorum meorum, uobis predicta atendere et complere et tibi dicto meo discipulo bonum facere siue malo.

(180) *Congrés d'història de la Corona d'Aragó dedicat al rey en Jaume I y a la sua època*, 2.ª part, p. 751.

(181) L'infant Pere d'Aragó, senyor de la partida dels Montcades en 1295, expedi la ordre següent al Procurador Oris: «Berengario de Orisio etc.: intelleximus quod Jacobus de Turricella qui tenet Scribania Curie nostre vici est minus sufficiens et est de parte aliquorum, qui sunt in bando in Cinitate vici. Quare volumus quatenus si est ita, ipsum remoueat de dicta Scribania et alium sufficientem et idoneum substituatis in ea. Datum Osce kalendas Januarii.» (Reg. 89, f. 150, A. C. A.) Aquesta escribania en 1292 havia estat atorgada a Pere Ferrer des Pla. (Reg. 87, f. 104, A. C. A.)

(182) Vo. IV, 1250, XI kalendas Januarii. «P. oliuer de gerunda guarnidor promito me manere tecum G. de ulmo pictori a festo pace proxime uenturo usque ad unum annum et in eodem festo continue sequentem et completum. Ita quod ego faciam tuum opus de guarniri bene fideliter et legaliter infra totum dictum tempus et tu dones mihi mans ob res sicut est inter me et te compromissum et sim tibi fidele legale bonus et obediens dicto et facto tam in operatorio quam extra et faciendo tibi homagium.»

(183) Vo. IV, 1251, VIII kalendas Martii. «P. pictor de gerunda promito me manere tecum G. de ulmo a festo sancti johannis bapteste usque ad unum annum continue sequentem et completum in eodem festo Tali pacto ut tu des mihi uictum infra totum dictum tempus et colas me sanum et infirmum et ego faciam officium pictorie bene et fideliter et

Olm trafiquejava ab la confecció de çelles de çavall, segons tenim dit precedentment.

En 1259, lo *carrer dels pintors* era un dels pochos de Vich que tenian nom d'oficis (28).

Sabaters. — Son pochos los contractes d'eix ofici. Encara que no s'acostumava retribuir als aprenents, hi ha, en 1254, exemple del contrari (184). L'aprenentatge era de dos a tres anys. En lo Mercadal s'hi paraven taules de çabateria (57 y 79).

Texidors. — A aquest ofici hi estavan més dedicades les dones que los homes. L'aprenentatge durava de tres a quatre anys y al acabar, molts eren remunerats ab especie, en lloch de diner; verbi gracia, a hu li oferiren 6 quintàs d'ordi y 2 d'espelta; a altre sols 2 quintàs d'ordi; a altre 8 quintàs d'ordi, 1 de forment y 15 sous barcelonesos de doblench. A un fill qui's compromet a passar sis anys d'aprenentatge ab lo seu pare, aquest, diu li donarà al final, 2 quintàs d'espelta (185). A alguns també se'ls hi donava eynes del ofici. Certa noya contractada d'aprenenta per quatre anys, li son promeses 2 *pectenes* y dos *teles* (186).

Un contracte comercial per explotar un obrador de *draperia*, del 1238, presenta la circumstancia d'ésser moneda *melgoresa* la que hi aportan los dos socis (197). Axò pot denotar que també ho siguessin de forasters los dos industrials que s'establexen a Vich.

La extensió de la industria de texits catalana és evident, no sols ab lo que trovèm en una població de les condicions de Vich, sinó ab la circumstancia de tenir nom especial les produccions d'altres localitats catalanes en los documents vigatans. Aquests consignan prou sovint lo *panno de Lerida* o *lleridach* y lo *blanch de Ripoll*, entre altres noms de robes o teles més o menys desconeguts, com *bifà*, *bruneta*, *estamenya*, *sartzil*, *panni de Narbona* també dit *blanch de Narbona* (1256), *rosseta*, *pannis de stopes canees* (1259), *panno de cayem amuntunat* (196), *unam peciam de panno de parreya et unam facam de fraciatis et de lino* (1259) *panno d'exaló* (193 y 237), *frés* de varies clases (219) etc.

En lo Mercadal de Vich hi havian en llochs determinats, les taules de *sartzils*, de *bruneteria*, de *linateria*, o de robes de lli, hont se venian diferents produccions de la industria de texits.

Altres industries. — Està molt lluny de nosaltres pretendre haver

diligenter, et sim tibi bonus legalis et obediens dicto et facto: et si per aliquos dies fuero infirmatus infra dictus tempus vel fuero absens a te restituum tibi eidem dies ultra terminum antedictum et dabis etiam mihi per salario LXXX solidos barchinonenses de duplo: et hoc promito tibi sub homagio tibi a sue facto et sub juramento atendere. Ad hoc ego dictus G. de ulmo promito tibi predictam atendere et tibi facere bonum siue malo»

(184) Vo. IV, 1254, XV kalendas Aprilis: «et demus vobis per uestro salario III solidos monete vicensis de quaterno de quibus demus vobis modo in presenti XVIII denarios et in fine dicti termini residuos XVIII» (Contracte d'aprenentatge de sabater).

(185) Vo. IV, 1254, nonas Januarii.

(186) Vo. IV, 1256, II kalendas Februarii.

trovat consignats tots los oficis existents en la terra d'Ausona en los documents que estudiem. Als avants detallats, hi afegim los següents; que'ns son coneguts per sola enunciació: dorador y grabador, *capeller* o sombrero, frener, costurera (*custurerie*), barber. A més afirmem n'existiren d'altres, de tot punt indispensables per les necessitats de la vida agrícola, y dels que nos manca la indicació, com son flequers, fusters, sastres, moliners, etc.

LO COMERÇ

Extensió del comerç vigatà.—Lo desenrotllo que prengué per tot Catalunya lo comerç en lo segle XIII, assolí a Vich. Hi han proves demostratives de que los comerciants d'aquesta població negocijavan ab Mallorca, Valencia (187), Murcia, Narbona (188), Montpeller, Tolosa (189), Espanya o terra de sarrahíns, Marrochs, Túniç, etc.

Contractes de compra-venta de mercaderies.—Moltes compres se troven autorisades notarialment. Ho foren, en cas de no pagar tot seguit lo comprat, y també quan lo preu era entregat abans que la mercaderia.

P. del Molí-nou ven, en 1259, 18 alnes de Vich, de *borra bruna, bona et pulcra*, per 18 sous de quatern vigatans, en lo termini de cinch meses (190). També en 1254, son venudes ab acte notarial, 30 dotzenes de *borra nigra de palmar* per preu de 56 sous vigatans, anticipadament rebuts. La mercaderia s'havia d'entregar en lo termini de tres anys (191).

(187) Vo. I, 1231, IIII kalendas Octobris: «recipio in comanda a te B. de cometa XXXIII libras argenti quos portem apud valenciam uel maiorciam aut ceptam...» «et de omni lucro habeam ego quintum denarium et tu eras salvo primo tuo cabali».

(188) Vo. V, 1256, XVIII kalendas Decembris. Contracte comercial, entregant un particular a altre, certa quantitat de diners, per negocijar ab ella «in presenti viatico quod deo dante proponimus facere apud narbonam et montispeulanum» convenint estar a mitat de perdues y ganancies.

(189) Vo. V, 1257, VIII kalendas Martii. Berenguer de Prexana confesa deure a J. Modolón de Vich «VIII librarum denariorum barchinone de duplo racione de cordoua quod a te emi.» Pactaren que ho pagaria «in fira castillonis proxime uentura, uel interim statim cum reuerssus fuero de presenti uiatico quod deo dante propone facere apud tolosam...» «Et si ego non fuero in partibus istis in dicta fira, tu possis uendere dictam cordouanum» etc.

(190) Vo. VI, 1259, XV kalendas Marci. «P. de molendino nouo de parrochia sancti Petri de Aquira filius P. de carraria de parrochia sancti Felicis de torlione uendo tibi R. suñeria de uico XVIII Alnas de borra bruna bona et pulcra et recipiens ad alnas de uico per XVIII solidos vicensis de quaterno: rennunciando etc. Tali etc. in festo sancte Marie augusti proxime uenturo saluus in terra intus uillam uici. Et si per bis etc. Ffidejussores A. de carreria fratrem meum et Geraldum de ordeg de parrochia sancti stephani de uineolis quidquid per toto quos possis. Testes G. de plano Bg. de stagno».

(191) Vo. IV, 1254, XVI kalendas Aprilis. «Bernardo de angulo de parrochia de rota et donna Arsendis vxor mea uendimus tibi R. figera de uico XXX dotzenes de borra nigra de palmar bone et pulcre et bene nitide ad libram vicensem et pondentur de duabus in duas libras per LVI solidos monete vicensis de quaterno quos nos a te concedimus recepisse: rennunciando etc. Tali pacto quod nos demus et soluamus tibi de dicta borra in festo natale domini proxime uenturo intus uillam uici saluus intram in tuo hospicio XII dotzenes et sic deinde singulis annis in eodem festo natale domini tantum continue XII dotzenas quousque de dictis

Se veu en pràctica la costúm d'emportàrsen mercaderies y lo seu producte emprar-lo novament en la compra d'altres mercaderies que fossen de bona venda, assegurant axís lo retorn de la nau.

Bona fè comercial. — Era necessaria de tot punt. Lo mercader, venia y comprava, lluny de la vigilancia dels seus socis, als qui no quedava altre remey que estar a les resultes dels comptes d'aquell. Lo guany devallant de les operacions mercantils, podia defraudarse ab gran facilitat. En un d'aquests casos (any 1233), lo defraudat envià un apòderat per recobrar les mercaderies detallades en la escriptura de poders que li atorgà (192).

Questions comercials. — No pensèm donar compte de les moltes aparecudes en los manuals que estudièm. Exceptuemne la que en 1259 mantingué Bernat des Pujols, per una pesa de drap d'exaló. Se creuaren cartes entre los interessats de Vich y los *prohoms y brunaters de magdalena yllerdensis*, industria lleydatana de gran crèdit que ja estava organizada en aquest temps. Intervingué en la qüestió Bernat de Bages, corredor de llana, trametentse a Lleyda, a comprobar, la extremitat de la pesa de drap hont estava posada la senyal del fabricant y en la que s'hi havian trobat a falta 14 palms (193).

Guiatges comercials — Les marques, repressalies y vexacions a que estaven afectes los comerciants en determinades circumstancies, los obligava a sollicitar de les autoritats locals, certificats d'origen o guiatges. Mitjançant ells, los mercaders podian entaular reclamacions.

En 1256 los batlles de Vich, tant lo del Bisbe com lo d'En Montcada, expediren conjunctament testimoni en favor de dos comerciants, declarant ésser habitants de Vich, que Vich no era de la jurisdicció reyal; que les mercaderies per ells conduhides eren d'homens de Vich

---

XXX dotzenas sit tibi et cui velis integre satisfactum: et si hoc vendituro etc. Ffidciussores p. de costes et A. filium eius A. de fontesereno de eadem parrochia et Andream benuz de parrochia de tauernolis quisquem per toto quos possis».

(192) Vo. I; 1233, idus Augusti. «R. de villa, bona et libera voluntate, instituo ac eligo te j. fulchonis certum generalem procuratorem nostrum ut in rem tuam propriam super petendis et accipiendis omnibus ipsis rebus quas in comandam tradidi Geraldo de faylibe apud mayorichas videlicet tria armaria et tres botas et unam quarteriam et mediam salis et unam ballistam et quendam merezam et quendam tabulam et VIII soges et IIII garres et unam garretam paruum olei plenam et quendam alia superleccilia et quicquid super predictis omnibus feceris per te siue per alium in agendo requirendo placitando siue transigendo in curia et extra curiam et in placito firmum et ratum habeo et semper habebo».

(193) Vo. VI, 1259, XVII kalendas Octobris. «Bg. de vilarmat habitator ville vici et P. casauer et b. de prato de parrochia de gurbo Dilectos bernardo de podiolis et aliis probis hominibus et brunateris de magdalena yllerdensis Salutem et quicquid potest seruitii vel honoris: venit ante nostram presentiam bernardus de bagis corredor lane presentis instrumenti deferens litteras vestras quam bernardus de podiolis contendeat de uno exalo vnde nos *desapuntauimus illos quatuordecim pannos quos mihi? berengario de vilarmat uenditit idem bernardus de podiolis inter quos inuenimus dictum exalo de quo mitimus vobis caput eiusdem exalo in quo erant et configedantur signa quum idem bernardus de bagis adduxet dicens quod eos ei dedit bernardus de mila: quod exalo habet tres alnas et mediam: et ita credat in legalitate nostra et fidelitate hoc esse verum et ut de his melius cerciores sitis fecimus redigere in publica forma per publici notarii vicensis».*

sense tenirhi part vehins de Barcelona ni d'altres llochs, y que los vigatans no eran penyorats per lo Rey (194).

Comerç marítim. — Lo segle XIII és lo del nostre expansionament marítim, conseqüència de la presa de Valencia y Mallorca, de la intervenció a Sicília y dels tractats de pau y de comerç ab los reyalmes mediterranis. Los mercaders, acatant y acceptant les pràctiques mercantívoles generals en la mar Mediterrània, les tenen codificades en lo famós *Consolat de mar*. Los seus preceptes, acceptats per tot arreu, son norma en moltes contractacions que's fan *ad usum et consuetudo maris* (195).

Lo comerç solia regularse en cada localitat pèr costums que, generalisantse, venien a tenir quasi força de lley. A Vich s'hi afermà la forma de contractar, los comerciants, ab los capitalistes, un repartiment de beneficis ab relació al risch del viatge. Al fer comerç ab Valencia, una quarta part dels beneficis era per lo mercader y les restants tres quartes parts per lo soci capitalista, deduit primer lo capital (196). En los viatges de Mallorca y costa d'Àfrica, en cambi, ne cobrava la quarta part lo negociant, corrent lo risch del viatge lo soci capitalista. Un contracte de negocijar ab Narbona se féu convenint partirse per meytat les ganancies y les pèrdues.

Societats mercantívoles. — L'esperit d'associació en lo comerç d'Ausona hi estava plenament arrelat. Quan se noliejava una nau, usualment, los comerciants empleaven capitals de moltes persones que figuraven en la empresa com a socis comanditaris. Los interessats se presentaven al notari, fent constar en escriptura pública los pactes, mitjançant los quals realisaven lo negoci.

(194) Vo. V, 1256, IX kalendas Decembris: «Noverint vniuersi quod nos A. de tennis bajulus domini vicensis Episcopi et Exameuo bajulus domini Gastonis in vico, cum testimonio huius publici instrumenti in veritate testificamus et protestamus, quod, G. gerunda et Bn. de uilla, sunt habitatores ville vici, quod villa est de dominio domini Episcopi et domini Gastonis, et quod dominus Rex nullam habet ibi iurisdictionem. Item protestamus et testificamus, quod, mercimonia quod dicti G. gerunda et Bn. de nilla secum portabant, sunt de ipsis met de hominibus uille vici, et nichil habent ibi homines barchinone, nec alterius loci: et quod homines uille vici, non pignorantur in alio loco per domino rege, nec per hominibus suis: et ut hec predicta plenius et firmus credantur, presentem cartam sigillorum nostrorum munimini roboramus».

(195) Vo. I, 1232. «B. pauli recipio in comanda a te Thomas yspanyoli VIII libras denaria barchinone emerchatas in pannis lincis quos pannos conducere apud mayoricas et de omni lucro quod deus ibi dederit habeas tu fideliter tres partes et fidelis ego quartam leuato primo tuo capitali scilicet VIII libras: et hoc uadat et ueniat ad tuum resechum ad usum et consuetudo maris».

(196) Vo. IV, 1256, III nonas Januarii: «J. mercer de uico recipio in comanda et parceria a te G.º de turri et quibus uelitis C Alnes et mediam de panno de cayem amuntunat: renunciando etc., quas promito ducere in presenti uatico, quod deo dante propono facere apud valenciam et eas ibi vendere prout melius potuero et denarios quos de predictis habere potuero promito mercari in mercimoniis in quibus melius mihi uidebitur expedire ad bonum et sanum intellectum: et de omni lucro quod ibi dederit deus habeam ego quartam partem et tu residuas III partes deducto prius inde a te tuo dicti cabali: et hec omnia uadant et ueniant ad tuum reddegum et fortunam: et de predictis promito tibi esse fidele et legale dicto et facto».

Y a semblança del comerç ultramarí, succehíia en les explotacions més petites. Axis, en 1238, dos vigatans s'associaren per explotar un obrador de draperia. Encara que'l capital no era igual, emperò's pactà repartir per meytat los beneficis y no limitar la duració de la societat (197).

En altre contracte del 1250, fet ab molt poca complicació, un dels socis, Berenguer de Vilarnau, hi aportà una quantitat fixa, cent sous, y l'altre, Berenguer de Tenes, hi entrava lo que bonament hi pogués, a més del seu treball. Beneficis y pèrdues devien repartirse per meytat, anant a càrrech de la societat totes les despeses del gerent Tenes. La duració era d'un any, prorrogable a voluntat de les parts (198).

Una altra societat mercantil, en 1261, sobre comerç de bocateria, formaren N'Adrouer y En Prexana. Aquest hi ficava sis lliures, promentli lo gerent Adrouer, un terç dels beneficis. La duració era de sis meses (199).

Participacions en la propietat d'una nau. — Si bé no'sconexien les modernes societats per accions, emperò'l comerç sabia fer també negocis colectius de compres y especulacions de naus. En una de dugues

(197) Vo. IV, 1238, pridie idus Januarii: «F. egidii et ego P. muntanerii in presenti inter nos societatem facimus in hunc modum: in qua societate mito ego F. egidii CXVIII libras et XIII solidos melgorienses et ego P. muntanerii LXXXIII libras et V solidos eiusdem monete. Tali pacto, quod predictos omnes denarios nos ambo minemus et emerchemus in operatorio nostro draperie ut melius et fidelius poterimus bona fide. Et hanc quilibet medietatem totius lucri fideliter quod deus dederit uel ¿producere? poterimus in cunctis locis modo aliquo cum eisdem saluo cuilibet suo antedicto cabali. Et similiter si forte inde deus auertat in ipsis venerit mitamus quilibet similiter medietatem. Et promittimus quisque nostrum alteri bona fide esse fidelis bonus et legalis sine aliquo fraude et enganno de omnibus supradictis. Hanc autem societas duret tantum quantum nobis placuerit».

(198) Vo. VI, 1250, X kalendas Decembris: «B. filius Berengarii de tennis bona et libera uoluntate in presenti cum hec publico instrumento recipio in societatem a te berengario de uilari arman centum solidos barchinonenses de duplo in qua societate mito ego personam meam et quicquid potuero de bonis meis quos me a te confiteor recepisse renunciando exceptioni pecunie non numerate et promito cum dictis centum solidos et cum aliis bonis meis mercari et percassiare prout melius potuero vbicunque bene fideliter et lectaliter et eos in alios usus meus non conuerti nec tradere ad personam et deductis medietate de lucro dicte societatis.... mel corporis comestianum et expensis necessariis promito tibi dare fideliter medietatem dicti lucri quam in dicta deus dederit societatem et ego habeam aliam medietatem saluo omnium tibi tamen antedicto cabali et computos tecum inde in carni priuato quadragesime proxime uenture: et si diminutio in dicta uenerit cabali, mitam ego medietatem et tu aliam medietatem tantum quousque dictum cabalem tibi penitus reintegretur. Qua societas duret inter me et te de hinc ad festum paschatis proxime uenturum et de inde quamdiu tibi placuerit et non ultra» etc.

(199) Vo. VI, 1261, VI kalendas Madii: «P. adrouer et ferraria uxor mea et filius nostri P. et quisque insolidum recognoscimus et facemus nos recepisse et tenere in comanda ad societatem a te B. de prexana sex libras denariorum barchinonensem de terno. Et renunciando exceptione pecunie non numerate promittimus quisque nostrum insolidum cum predicti, sex libris mercari, percassiare, et eas minare, prout melius potuerimus, in officio bocaterie: et de lucro cum ipsis ubique facto, tibi dare fideliter terciam partem, et nos habeamus residuas duas partes, deducto tamen prius inde a te tuo capitali predicto; et si diminutio in dicto uenerit capitali, mitamus nos duas partes et tu terciam, tantam quousque tibi tuum cabale penitus reintegretur: et capitale, et tuam partem lucri, promittimus redere et tibi tradere in festo omnium sanctorum proxime uenturo».

cobertes, construïda en 1259, sa propietat estava subdividida de tal manera que un vehí de Tona'n posseïa *mediam setzenam*, o siga $\frac{1}{32}$. Y se li reconeix la ganancia que li pertocarà per dita part en los viatges o beneficis de la nau (200).

Aprenentatge de mercader. — Alguns subjectes que intentaven dedicar-se al comerç marítim, apareixen fenthi un aprenentatge, com lo de qualsevulla altre ofici o professió. La manera més usual era posarse al costat d'un mercader com a dependent, però sens cobrar soldada per son treball. Lo seu amo havia de ferli la vida, vestirlo y cuidar-lo, bo o malalt. L'aprenent s'obligava a refer los dies que estigués malalt, quan acabés lo termini del aprenentatge (201). També surtien fiadors del compliment de la obligació, los pares del aprenent.

Intermediaris comercials entre Vich y Barcelona. — Lo comerç de Vich ab ultramar y altres llochs, realisat per la via de Barcelona, necessitava d'intermediaris que entreguessin los objectes arribats a Barcelona. Bernat de Mercadal, en 1256 y 1259, al remetre diners y objectes d'or y plata a sa muller Eligenda, ho fa per diferents intermediaris y mitjançant àpoca notarial d'entrega (202).

Comerç ab Mallorca. — Fou molt viu, assenyalamment durant lo regnat de Jaume I. La divisió dels reyalmes, al morir aquest rey, hagué de perjudicar-lo. Contribuí a son desenrotlló la donació de terres als vigatans que anaren a la conquesta, segons diem en altre lloch.

Lo negoci se feya, ja aisladament, ja per associació de capitalistes

(200) Vo. VI, 1259, XII kalendas Julii: «Bg. de rieria filius bg. condam de rieria de tonna. Recognosco et fateor me recepisse in comanda a uobis G. et Bn. de uilla filia R. condam de uilla de parrochia de tonna illam partem vestram scilicet mediam setzenam quam habetis in illa nauí noua de duabus coopertis R. de campo et Bg. de ollesa promitens etiam uobis dare lucrum fideliter quod de dicta media setzena habuero facto uatico quod dicte nauis fecerit».

(201) Vo. VI, 1259, III nonas Februarii: «P. de prato filius P. martini de uico promito ire tecum Bn. de palatio in presenti uatico quod deo adiuuante proponis facere apud Murciam et postquam ibi fuero tecum stare per vnum annum completum, uel tu possis me comendare et tradere cui uolueris per predictum annum, per quam tecum promito manere: promito etiam facere tuum.... et esse tibi et tuis bonus fidelis obediens et legale dicto et facto: tu uero dones mihi uictum competentem per totum dictum tempus et colas me sanum et infirmum et ego reficiam tibi dies mee infirmitatis: et si per his etc. Ffideiussores predictum patrem meum et G^{am} matrem meam quidquid pro toto. Ad hec ego Bn. de palatio... recipiens predicta promito tibi dicto P. de prato eodem omnia attendere et complere sub obligatione bonorum meorum».

(202) Vo. V, 1256, IIII nonas Decembris: «Eligenda de mercatali uxor B. de mercatali recognosco et fateor in ueritate me habuisse et recepisse a te G. de cima de mar comoranti in uilla barchinona, illos L. bisanzios argenti et unam garlandam argenti cum IIII cadene-tes, et duos anulos, quorum unus est argenti et alius auri, quod omnia mihi per te miserat dictus maritus meus: et renuncio etc. facio per me et meos super predictis omnibus tibi et bonis tuis finem perpetuum et pactum de non petendo».

Vo. VI, 1259, VII idus Augusti: «Eligenda de mercatali et filius meus R. Recognoscimus et facemus nos recepisse et habuisse a te P. de colle ciuem barchinone, per manum Bn. de merlesio, illos CC bisanzios et XII clochearia argenti, et unam Cintam argenteam, quam tibi tradidit Bn. de mercatali maritus mei Eligendis, ut ea omnia uobis dares et traderes etc.: renunciando etc.: facimus per nos et nostros de predictis omnibus et singulis tibi et tuis finem perpetuum et pactum de non petendo».

ab un comerciant. En aquest darrer cas, la ganancia líquida's distribuïa donantli al capitalista unes vegades la meytat (203) y altres les dugues terceres parts (204). També hi solian fer constar la condició de que'l diner sigués entregat a Vich.

Comerç ab Espanya. — En lo segle XIII encara s'entenia ab lo nom d'*Espanya* lo territori ocupat pèr los sarrahins. Freqüentment se consignen anades *in terra sarracenorum* (205) que creyèm indicatives de viatges a Espanya.

En los viatges als ports del sud d'Espanya, indistintament, paraven a comerciar a Málaga y a Ceuta (206). Lo mercader solia rebre la quarta part dels beneficis y lo capitalista les tres parts restants.

Comerç ab Marrochs. — Sigué prou corrent entre'ls mercaders vigatans negociejar ab Marrochs.

La forma de comerciar era la general; çò és, que s'aplegaven capitals de diferentes persones, les quals entraven en lo repartiment de les ganancies: la quarta part dels beneficis era per lo mercader, salvat lo capital inicial (207).

(203) Vo. I, 1231, XIII kalendas Junii: «R. de podiolo de pestajes, recipio numerando in societate a te, Siluana, CC sol. barchinonenses monete de duplo, quos promitto bona fide tractare et ducere apud maiorichas in hec presenti viatico quod modo illuc facio in mercimoniis, in quibus melius lucrari possumus quos teneam in hec presenti viatico quosque reuertar in terra ista et quicquid omnia eis lucrari possim uel alio modo, in terra uel in mari, totum, medium per medium, inter me et te fideliter diuidatur, saluo tamen tibi dicto cabali, et hec uadat ad meum tuum resecum: et si forte quod dictus auertat (sinònim d'*auere*?) diminutio ibi uenerit, restituta tibi modo et tu restituas tibi mecum aliam medietatem: et si ego uolebam cum dictis denariis facere alium uiaticum, totum uadat ad meum resecum. Et hec tibi dono in mei et in omnibus rebus meis».

(204) Vo. IV, 1256, III idus Januarii: «P. de tennis recipio in comandam a te G. de turri de uici XVII dotzebes destopes canues et dues dotzenas de canemas crudas et constiterunt XV libras et IIII solidos et IIII denarios barchinonenses de duplo quos promito ducere in primo uiatico quod fecero apud mayoricas et illuc uendere prout melius potuero bona fide et precium quod inde habuero ibi emerari in mercimoniis quibus melius potuero ad tuum bonum comodum: et de lucro quod deus dederit in bonis emeratis apud mayoricas, de dicto precio, que debeo adducere in uillam uici, habeam ego terciam partem, et tu duas fideliter, deducto prius inde a te precio toto quod apud mayoricas habere potuero de dictis decem et nouem dotzenis panni: tamen hoc uadant stent et redant vbique ad tuum resecum et fortunam sed ego promito ea omnia bona fide si neenguino ac per firnam stipulacionem bene et ac legaliter prout melius potuero procurare custodire et conseruare ad tuum bonum comodum».

(205) Vo. II, 1235, XIII kalendas Martii: «libere quod facio in terra sarracenorum». Vo. II, 1235, IX kalendas Martii (quadern solit): «B. de andrea, do tibi P. de sancto sexto et cui (uelis) XXV solidos quos solo amore et precibus meis quod non lucro nisi...: quos conuenio reddere in primo auere uel denariis quam in terra saracenorum uel aliud lucratus fuero fideiussores Andrei des soler patrem meum et Guillelmam matrem meam».

(206) Vo. IV, 1251, VIII idus Martii: «Thomas de sala recipio in comandam a te P. comella XXX libras malgorienses et renunciando exceptione pecunie non numerate promito eos ducere apud ceptam uel malecam uel vbi ego uadam et eas emerare prout melius potuero ad tuum bonum comodum? et etiam adducere... et de omni lucro quod cum ipsis vbique fuerit factum et deus in omni dederit habeam ego quartam partem et tu tres partes fideliter deductis prius inde a te tua parte predicta et a me expensis necessariis et hec statim uadam et reddant ad usum maris et terre et de predictis promito tibi et cui uelis esse fidelis et legalis dicto et facto».

(207) Vo. I, 1232, VII kalendas Novembris: «B. fini recipio in comanda a te b. comella, in presenti numerando L bs. (bisancios Argentef quos conducere in itinere quod facio apud

Per embarcarse al Marrochs no hi havien grans oportunitats. Ordinàriament se contractava segons les condicions de cada viatjant. Es curiós lo que succehí ab Berenguer Canut, fill de Ricart Canut, en 1251, al aparellarse a marxar a Cepta, segurament en calitat d'emigrant. Canut contractà'l seu viatge ab Pere, fill de Ferrer Arnau, per preu de vint sous de doblench, y al arribar a Cepta, quatre bisancis ceptins. A més li prometia fidelitat y obediencia mentres duràs lo viatge, y per los quatre bisancis que li haurà de donar a sa arribada, l'autoritza per colocalo a Cepta al servey de qui volgués, fins recobrar dita suma; si no trobava colocació, pactà que serviria a en Pere fins y tant se reintegràs totalment del deute. Y en Pere li prometia vestirlo y pagarli lo nòlit o passatge marítim (208)

Cinch dies després d'aquest contracte, Canut trobà una proposició millor y l'aprofità. Venrell Mir s'oferí a portarlo a Cepta ab semblants condicions que En Pere, fill de Ferrer Arnau, cobrantli del viatge divuyt sous de doblench y tres bisancis ceptins al arribar al port africà (209).

Quan moria un d'aquests comerciants en Marrochs, los hereus cobraven l'herencia per poders y justificant la personalitat. Curiós exemple d'aquest expedienteig és lo del 1256, ab motiu de la mort d'en Bernat Oller. La sua filla y hereva Maria y son marit Guillèm de Sala, fan poders per cobrar a En Guillèm de Canals. Axò ho comunicà lo llochinent del rey a Vich, n'Arnau Coch, al bisbe del Marrochs, sens dubte en defecte del cònsol de catalans (210). Lo que ve á mostrar la doble missió protectora d'aquella alta autoritat eclesiàstica.

ualenciam uel mayoricam aut ceptam siue bugiam et co. (*converteres*) mi et tractare: et de omni lucro tres partes et ego quartam saluo capitale et uadat et ueniat ad uestrum rededum: et similiter, possi transiri et uadat et ueniat ad rededum.

(208) Vo. IV, 1251, VII kalendas Martii: «P. filius ferrarii arnaldo, bona et libera uoluntate cum hoc publico (instrumento) promito te Berengarium canut filium R. canute ducere apud ceptam et dare tibi interim uictum et soluere nolit. Et propter hoc ego dictus Berengarius dono tibi in presenti XX solidos de duplo et promito tibi dare, cum duxeris mihi apud ceptam, IIII bisancios bonos et legales ad pondus ville cepte: et promito tibi esse bonus legalis et fidelis et obediens dum tecum fuero, ac permansero dicto et facto: et per predictis IIII^{or} hissancis quos tu recipias, possis me collocare ad ceptam cum domino cui seruiam quosque de predictis bisancis tibi sis satisfactum: et nichil aliud tibi tenent dare: et si non inuenirem tunc dominum quod me uel tenere, promito tecum manere et tibi seruire, tantum quousque tibi sit de dictis IIII bisancios satisfactum ad bonum intellectum, et esse tibi bonus et obediens dicto et facto: et si per his et de predictis dono tibi fideiussorem dictam Raimundam matrem meam: et hoc iuro dictus Berengarius».

(209) Vo. IV, 1251, II kalendas Martii: «Venrel mir promito te Berengarium filium Ricardi quondam ducere et minare de hinc usque in ceptam et prouidere vbique interim corpori tuo in uictum et nolit et facere tibi bonum siue malo sed tu vbique interim sis mihi bonus hobediens fidelis et legalis dictis et factis et dones mihi infra quindecim dies postquam fueris apud ceptam tres bisantios boni argenti et justí ponderis uel ego possim te illuc incontinenti collocare et comandare cum aliquo a quo possim habere dictos tres bisancios cui tu seruias quousque de dictis bisancis ei sit satisfactum. Item recognosco mihi in presenti a te recepisse decem et octo solidos barchinonenses de duplo, ultra dictos tres bisantios per expensis quos per te interim me facere oportebit: renunciando etc. Ad hoc ego dictus Berengarius ricardi promito sub obligatione bonorum meorum habitorum et habendorum predicta hec omnia tibi et cui uelis attendere et complere».

(210) Vo. V, 1256, XIII kalendas Julii: «Venerabili patri et domino fratri... dei gratia

Lo benefici o ganancia, quina quarta part era del comerciant, s'entenia tant per les mercaderies enviades de Barcelona, com per les comprades al Marrochs y importades a nostre Principat (211).

Com articles que nosaltres rebiem del Marrochs, merexen assenyalarse les pells de llop y lo cotó d'ultramar, segurament de la India, vingut per Egipte y Túniç (212).

Comerç ab Túniç. — Fou molt gran la volada presa per lo comerç de Túniç, sovinteiant les persones que se'n hi van, en la terra d'Ausona. Estèm en la creença de que, en lo quart de segle qui va de 1250 al 1275, les relacions entre Túniç y Barcelona, ocuparian hu dels primers llochs en les transaccions mercantívols de dita nació africana y los reyalmes cristians d'Europa.

Naturalment que en aquesta documentació íntima, que és la vida social del tretzè segle, hi tenim de trovar lo resultat de la gran política de protecció a la marina y de les subsegüents bones relacions de Jaume I y lo Rey de Túniç. No en va escrivia nostre Sobirà al de Castella en 1260, la lletra eloqüent, hont refusa rompre sa amistat, ab Túniç afirmant «que tanta gent de nuestra tierra ha en la sua, é tanto de haver». Afegint, que, no ho pot fer, per tractarse de «Miralmomonino señor de Tunez, que, bien sabedes vos que tanto ha con nos, e tanto faz por nos» (213).

Episcopo Murrochitano. A. coqui vicensis civis ac tenens locum domini Regis aragonis et Comitibus barchinone, in villa vici et in ausona. Salutem in domino ihesu xpti: dominacioni vestre cum testimonio huius publici instrumenti, significamus, quod, bernardus oler, condam qui mortais est in partibus uestris, erut homo proprius dicti domini Regis reliquens filiam ex ipso et R. uxore sua genitam cui est nomen Maria, habens uirum Guillelmus de sala vnde uestram dominacionem ex parte domini regis et nostra in quantum possemus deprecamus quatenus bona dicti bernardi ollarii G. de canals procurator dicte Marie et uiri suis, tradi et deliberi faciatis uos circa hec dum per oculis habendo».

(211) Vo. V, 1257, VII idus Octobris: «R. de sala recognosco et fateor me recepisse in comanda a te Bn. fusterii et quibus uelitis X libras denariarum barchinonensium de duplo etc.: renunciaudo etc.: promito dictam comandam mecum ducere et portare in presenti viatico quod deo dante facere propono apud ceptam uel alibi et eam ibi emercari in pellis luporum prout melius potuero bona fide et eam in tuum posse reducere facto uiatico predicto et de omni lucro quod in predictis facere potuero promito tibi et cui uelis dare fideliter tres partes et ego habeam residuam quartam partem deducto tamen prius inde a te tuo caballi: tamen hec omnia cant stent et redeant ad tuum resecum et fortunam».

(212) Vo. V, 1257, VI idus Octobris: «R. de sala recognosco et fateor in ueritate me tenere et habere in comandam a te Thoma de sala fratre meo XLI libras barchinonenses emercatas in cotone de ultramar».

(213) Per sa excepcional importancia continuam aquesta carta del Bey d'Aragó al de Castella: «Carissimo et semper tanquam filio diligend.... dei gratia illustri Regi Castelle.... Jacobus per eandem Rex Aragonis etc. Salutem et sincero dileccionis affectum: viemus uestra carta en la qual nos enuiastes a dezir que... sacauamos del feyto de la cruzada al Rey de Tunez e aquellos qui eren de la sua seynoria e que cosas hi Auia en que non nos pesaria quel sacassemos: e cosas que non le deniemos querer: e enuiastes nos a dizir que en la otra carta cerrada que nos embiemos, uos sachabamos los ricos homes qui no tenien nostre bien e que bien podiemos nos ueer que todos los ensacauamos. Ond uos respondemos assi. A lo de Miralmomonino señor de Tunez, que bien sabedes uos, que tanto a con nos, e tanto faz per nos, que non nos seria gent que homes nuestros naturales qui exiessen de nuestra tierra, le feziessen mal: e quando nos hi metemos la sua seynoria entiende se assi, que qui fazia mal a

Coincideix ab aquest temps també la creació de cònsols en los principals llocs de dit reyalme, arrendament dels alfondechs per catalans, establiment continuat de les milícies cristianes, originaries principalment de nostre reyalme y de les que n'era alcayt o generalíssim, en 1258, lo català Guillèm de Montcada (214), etc.

Precisament en 1254, anà a Túniç Na Guilleuma de Montcada, noble senyora que estaria relacionada en parentiu ab lo precedent. La acompanyà lo vigatà Bertomeu de Tornamira (215).

Podriam detallar per llurs noms a altres vigatans que també passaren a Túniç acompanyats per servidors de la propria població (216), puix fou aquell reyalme lo que més se relacionà ab nosaltres, en aquesta temporada.

Lo viatge a Túniç costava 40 bisancis segons d'un contracte del 1261 sembla deduirse. Lo vigatà Ramón de Galliner, qui anava y venia de Túniç, los dexà, mitjançant fiança, a Guillèm Miró, que apar com si s'hi quedés, puix s'ofereix tornarlos allí, dintre d'un mes d'ésser requerit (217). ¿Aniria per allistarse a la milícia cristiana d'En Guillèm de Montcada?

la sua seynoria a el faria mal. E por la amor que el nos faz, e por las treuas que auemos con el, e la terza por que tanta de gent de nuestra tierra a en la sua, e tanto de auer, que serian a ouentura de perder uos no send deuedes catar quando nos no nos enl quisiessemos catar, que la mayor ualor que entre los Reyes es si...s fe. E sabemos que uos cataredes la nuestra fe, assí quemo nos fariemos la nuestra. Al otro capitol de los uassalos nuestros, uos respondemos assí: que por las conueniencias que son entre uos e nos queremos catar que en ninguna manera non podades uos auer razon de fer bien a aquellos a qui nos non queremos ben. A lo de los caueros de nuestro Regno qui son uassallos de los ricos homnes e de los qui son de nuestra mesnada nos diziemos que nos plaz muyto que uos ayuden en esta cruzada que uos queredes fer predicar contra moros. E en esto e en otras cosas, auemos uoluntad de fer por uos quemo por el mellor Amigo que nos auemos e en que nos mas fiamos. E femos uos saber que la merce de deus somos sanos et alegres la qual coza cobdiciamos odir de uos e mas ueer. Datum Hierde III kalendas Martii Anno domini M^o CC^o Sexagesimo. (Registre 11, f. 231, A. C. A.)

(214) Alemany en *Homenaje á Codera*, p. 160. No havèm pogut establir la relació de parentiu d'aquests dos individus de la casa de Montcada, que han escapat a la diligència del Marqués de Mondejar (*Historia de la casa de Montcada* M. S. inédit). Hi ha dos Guillèm que tenen certa relació d'època ab l'alcayt de Túniç: Guillèm de Montcada V senyor de Tortosa y I senyor de Fraga, alcayt y governador de Xàtiva, qui assistí a la conquesta de Mallorca, quals memories acaban en 1255: de son fill Ramón ses memories començan en 1251. L'altre és Guillèm Ramón de Montcada, III senyor d'Aytona quines memories començan en 1262: mort en 1283. *Casa ab Elisenda de la Portella filla de Bernat senyor de la Portella y d'Elisenda senyora de Llussà*, castell situat en terra d'Ausona.

(215) Vo. IV, 1254, IIII kalendas Septembris: «R^a de tornamira uxor Bartholomei de tornamira, et bg. filius meus et dicti bartholomei, et ego F. de tornamira vicensis canonicus, frater et procurator dicti bartholomei, qui nunc est apud tuniz cum nobilit Guillelma de monte catano».

(216) Vo. IV, 1259, XVII kalendas Octobris. Passà a Túniç B de Sentés, compromententse a servirlo un any En P. del Pujol, mitjançant 5 dobles d'or. Aytambé se comprometé Berenguer Julià a acompanyar dos anys a Berenguer de Viladecavalls *in tunis uel in terra saracenorum*, percibint 20 bisancis de plata al any, a més de la manutenció y vestir: pactantse que si s'estigués més temps a Túniç «meliores salarium ad cognicionem unius amici mei et alterius».

(217) Vo. VI, 1261, III kalendas Martii: «G. mironis et R. de galnerio ciues vicensis, quisque nostrum insolidum, debemus tibi R. de minouis, XL bisancios boni argenti recti

La forma de mercadejar, era la usual en aquells temps, çò és, que lo comerciant tenia la quarta part del benefici en los capitals aportats al negoci per los altres socis capitalistes (218).

Emperò en certa ocasió fou pactada la mitat dels beneficis pera lo comerciant, y axò que aquest, en lo cas de referencia, no era pas juheu (219).

Lo diner resultant dels efectes portats de Vich, solia emplearse en la compra a Túniz d'altres mercaderies, que, al retorn eran venudes a Barcelona (220). S'exportaven de nostra terra, ganivets, draps de lli

ponderis quos mihi dicto G. mironis acomodas et tradis, ad expensas quas fecero in eundo apud tuniciam, et renunciando omni exceptioni dictorum bisanciorum non receptorum, promitto ego dictus G. mironis, dictos XL bisantios tibi et cui uelis soluere et paccare, sine questione dilatione et aliqua exceptione, statim cum fuero apud tuniz infra unius mensis postquam a te fuero requisitus. Item, ego predictus B. de galinero promitto tibi dicto R. de minois, quod si dictus G. mironis non soluerit tibi dictos XL bisantios cum fuerit apud tuniz ut superius dictum est, ego statim cum fueris in uilla uici, soluam eos tibi uel quibus tu uolueris, uel tradam tibi pignora in quibus eos possis manuleuare.

(218) Vo. V, 1257, VII kalendas Martii. En B. Roquet, vigatà, reb d'altre conciatada «XV libras barchinonenses de duplo emercatas in CLX canis panni lino quam comandam promitto portare, in presenti uiatico, quod, domino disponente, propono facere apud tuniz in ligno Marie». Contractà tenir la quarta part de les ganancies.

Vo. VI, 1261, VIII kalendas Aprilis. «B. de brolio habitator uille uici et ego peric de massana Recipimus in comanda a te Bg. de ponte VII libras barchinonenses de terno implicatas in cultellis quas promittimus portare nobiscum in ligno Martini lobet in hoc presenti uiatico quod deo dante propono facere ad Tuniciam...»

Vo. V, 1256, II nonas Iudii: «F. de arbós recognosco et fateor me recepisse a te F. egidii et tenere in tua comanda XI libris et VIII solidos denariorum melgorienses emercatis in VIII canis et tribus palmis stammis fortis de grana ad canam montispesullani cum sarpayora quod renuncio ex peccunie non numerate et dicte comande non recepte promitto eam ducere apud tuniz...»

(219) Vo. VI, 1259, XII kalendas Octobris: «Quod P. de prato de bruño comorans in villa uici, recognosco et fateor me recepisse a te B. de subtus roca de vico, et tenere in tua comanda, CII canes de fres de teler ampler, et XXXIII canes de fres de teler estret, et XXX canas de fres de lis dauro de monte possulano, super DXVIII solidos et VIII denaris vicensis de quaterno per quibus fuit empturus in quibus ego solui et habeo de meo.... Et renunciando exceptioni peccunie non numerate et de fres non canati et non recepti promitto ipsam ducere apud tuniz in primo uiatico quod in presenti illud facere propono et ibi idem vendere et aplicare in.... et eas adducere et tibi tradere et reddere medietatem lucri et capitalis sed dum alia medietas sit mea hinc ad festum pente costes proxime uenturo: tamen hec cat et reddat ad tuum resecum et fortunam, scilicet ad usum maris, tamen promitto predicta hec omnia bene fideliter et diligenter custodire, seruare et procurare, prout melius potuero, bone fide» la quarta part dels beneficis, deduhit lo primer capital.

Vo. V, 1257, XIII kalendas Augusti. P. de Puig, vehi de Gurb, reb de B. de Sant Sixt, «XLV libras barchinonenses de duplo emercatas in pannis lino lane fresco et in aliis mercimoniis et renuncio etc promitto ea ducere in presenti uiatico quod domino disponente propono facere in ligno Cirarie apud tuniz et ibi uendere...» donanti lo quart dels beneficis.

(220) Vo. VI, 1261, VII idus Iudii: «P. juliani habitator uille uici, Recognosco et fateor me recepisse in comanda a te Bn. de palatio unam penam clapam et XV garnatxias de blancs de citogrillis et VII duodenas de estameya de bayoncles et duos baccones et duas duodenas de panno lino: et renunciando etc.: promitto dictum comandam mecum portare in presenti uiatico quod deo dante propono facere apud tuniz et eam ibi vendere prout melius potuero bona fide et precium quod inde habuero emercari in mercimoniis quibus melius lucrari potuero et de omni lucro quod deus in predictis dederit habeam ego quartam partem tu tres partes deducto tamen prius inde a te tuo predicto cabali. Tamen hec omnia eant stent et reddeant ad tuum resecum et fortunam ad usum maris.»

y de llana, garnatxes, estamenyes y *bifàs*, pells adobades, bacons o tocino, bayoneles (sic), frès, etc. Generalment produccions industrials.

En la metexa forma que los cristians, mercadejaven ab Tùniç los juheus de Vich, reservantse la quarta part de les ganancies de la societat, lo viatjant (221).

La moneda tunicenca o millor africana, dita *bisancios*, sovint figura en la documentació vigatana (222). La suma de 20 bisancios, es oferta, en 1259, a un vigatà qui's compromet a anar a Tùniç (223); la metexa cantitat és oferta, en 1261, com a preu del viatge a Tùniç d'altre vigatà (224); los germans Janer, de Vich, residents a Tùniç en 1259, entregaren 124 bisancios a un vigatà (225); y axis molts altres.

Comerç d'esclaus. — Aquesta branca comercial, una de les més importants del segles passats, no podia faltar a la comarca ausonesa.

Les vendes d'esclaus se practicaven a Vich, segons usos y practiques acostumades a Barcelona en tals contractes, y axis ho posaven en la escriptura de compra-venta (226 y 233). També feyan constar, si eren cristians, si eren blanchs (227) o negres, lo nom que's deyen, com ver-

(221) Vo. V, 1257, II idus Julii. «Astruc de ispania filius vitali de ispania judeus, recognosco et fateor me recepisse in comanda a te Egidio macellarit et quibus uelitis, XVI libras et VIII solidos barchinonenses de duplo, emeratis in pannis de stamine forti primo et in bifis listatis et renunciando excepcione peccunie non numerate et pannorum non receptorum, promito dictam comandam mecum portare in isto presenti uiatico quod deo dante propono facere apud tuniz in bono ligno Gⁱ bonet cines barchinone, et eam ibi vendere et emerari prout melius potuero, bona fide, et reducere in posse tuum; et de omni lucro quod ibi facere potuero, dare tibi fideliter tres partes et ego habeam residuum quartam partem, deducto tamen prius inde a te tuo dicto cabali: tamen hec omnia eant stent et redeant ad tuum rescuum et fortunam ad vsu maris: et de predictis promito tibi esse fidele» etc.

(222) Vo. I, 1239: «C bisancios bonos ueteres argenti fini et recti Pensi de tallio et cecha miramamunini».

Vo. II, 1235: «CXLV bisancios Argenti bonos ueteros ad tallium miramamunini».

(223) Vo. VI, 1259, XVII kalendas Octobris.

(224) Vo. VI, 1261, XVII kalendas Februarii «tu me duxeris apud tuniz, et ego illud tecum fuero, tibi reddam XX bisancios argenti».

(225) Vo. VI, 1259, III idus Aprilis. «B. de salliforis recognosco et fateor tibi R^o januarii corrigerio quod ego et A. de salliforis frater meus... recepimus in tunicio a bg. januarii et B^o januarii fratribus tuis CXXIII bisancios bonos boni argenti».

(226) Vo. V, 1257, III idus Augusti. «Symon de vilargent vendo tibi Thome de sala et cui uelis in perpetuum, petrum baptizatum serum meum, quam emi ab uxore heredibus et manumissoribus R. de benagis condam; dum erat sarracenus uocabatur tunc Axer; quam promito tibi et cui uelis facere bonum et teneri de ipso ad consuetudinem quam de tali venditione et contractu seruatur in barchinona ciuitate: et si per his in me et in omnibus bonis meis etc.: in hac autem vendicione a te confiteor recepisse CXX solidos barchinonenses de duplo».

(227) Vo. V, 1257, XVIII kalendas Decembris. «Geraldus de vilari vendo tibi Bg. de mayolis per CCCCL solidos barchinonenses de duplo quos me a te confiteor recepisse: renunciando excepcione peccunie non numerate, quendam meam sarracenam nomine axana, et est alba, et fuit p. de vilari auunculi mei, et manet hodie cum uxorem predicti petri de vilari, quam promito uobis adducere uel miteri siue tradere in posse uestrum usque ad festum sancti uincenci proxime nenturum, saluam in terra, intus villa uici, sine expensis tuis et dampno et faciam eam tibi bonam et de zora tibi? tenat ad consuetudinem barchinone quod nisi fecero promito tibi in eodem festo soluere et tradere CCCCL solidos eiusdem monete: et si per his etc.: Ffideiussores Geraldum de vilari patrem meum et Raimundam matrem meam et p. de rocheto de vico et G. de podio de uerneda et G. filiam eius et Bg. de pitos de parrochia sancti

bi gracia, les esclaves Axana y Loreyth, si estaven sans o no, etc. Se certificava a més, que no havian sigut robats o furtats (228).

Quan aquest comerç l'exercien conjuntament diferents persones, resultava pertànyer, un sol esclau, pro-indivís als dos, tres o més socis comercials. Un cas hi ha en 1233, en que Guillèm des Graner enagenà, per 150 bisancis de plata del cuny de Miramamolín, la tercera part a ell pertocant del esclau sarrahí Mahomet de Maleca (229).

Les majors compres d'esclaus, en lo segle XIII, generalment s'efectuaven en les regions d'Àfrica. Y succehía, que, après de comprats per encàrrech de tal o qual amich, lo mercader encara havia de permanèixer algun temps més en la població per altres afers. Llavors, per un intermediari, trametia los esclaus comprats. R. Tomàs y Tomaset se trovaven en aquesta situació, en 1231, quan trameteren a En P. Maeller, de Vich, dues esclaves y un esclau que los hi portà. B. Pol Aquest se feu donar àpoca d'entrega, en justificació de la comanda (230).

En l'any 1231 s'observa un estrany comerç d'esclaus sarrahins extrets de Mallorca y conduhits a Cepta per ésser allí venuts (231). Si no a Mallorca, a Ivissa y Formentera, un vigatà, Guillèm de Montpalau, en 1248, hi possehia molts esclaus en les salines y importants proprie-

vincentii de riera et F. moliner de parrochia de gorga quemquem etc. quos possis etc. et hec iuramus nos Geraldus et uxor mea R.^a et Geraldus filius eorum nobis tenere: ego Geraldus pater hesta in villa vici.

(228) Vo. VI, 1260, XVIII kalendas Februarii: Venda d'una esclava «sarracenam albam que uocatur Soreyth»: se fa constar que la ven «sana et non rapta, neque furata, nec habet morbum caducum».

(229) Vo. I, 1233, VIII idus Junii. «G. de granerio do tibi B. pelliparii et cuicumque CL bisancios argentii ueteres de tallio miramomolini rectique ponderis C in kalendis septembris primis. Fideiussores P. de granerio fratrem meum: Super res meas: et est certum quod hoc debitum tibi debeo pro tercia parte cuiusdam sarraceni quem tu habuisti a j. de sea in quo tu mihi donas et tradis tuum locum. Testes B. de lugdono et F. mironis».

En la àpoca ó carta de pago que seguidament Pellicer (*Pelliparii*) fa a Graner se diu que li cedeix «illam meam terciam partem quam habeo in illo sarraceno qui uocatur Mahometh de malcha quam habui a j. de sea et due vero partes sunt de bernardo caramella et, de A. de codonacio».

(230) Vo. I, 1231, XIII kalendas Novembris. «P. macellarius et M. femina, recognosco et facio tibi B. pol et tuis, quod recepimus et habuimus a te B. pol, totam ipsam comandam quam tibi fecerunt R. Thome et Thomasonus, scilicet II sarracena et I sarracenum: et recognosco et facio, quod sum paccatus de toto cabali et lucro. Soluendo mihi te et tuis et res tuas. Ita quod unquam uos uel dictus, R. thoma et Thomasonus, in te, et in res, etc. et si forte dicti R. thome et Thomasinus tibi, racione ipsius commanda demanda, conuenio esse mihi legales observare: insuper donamus mihi tibi fidejussores C. de uico, super nos et super res suas: et propter hec recipio a te CC solidos et VI denarios melgorienses».

(231) Vo. I, 1231, III kalendas Junii: «P. de granaria recipio in comandi a te B. de lugdone CCL solidos de duplo, quos CCL solidos ego ducam apud mayoricam et donos ibi dictos denarios in sarracenis, sicut melius mercare poteris, ad tuum proficium, et ducas eos apud ceptam et conueni? eos uendere, et precium eorum applicare in mea manù in quibus tu melius uiderise: et de omni lucro quod deus, in ipsis saracenis, deus dederit, saluo tamen primum tuum cabale, habeas tres partes in omni lucro, et ego quartam partem: et hec totum uadat et venit ad tuum resecum et fortunam. Item recipio a te V telas quas ego portem apud ceptam et conuenio eas uendere et impleri in mer.... sicut superius continetur. Et hec totum conuenio tibi hec totum implicare in mea mo.... in ipsum meli potero ad tuum proficuum et meum legitime».

tats que allí hi tenia. Per cert que de son testament se pot deduir la estima d'un esclau que equivalia en aquest cas, a 100 sous (232). En altres casos son valor era de 250 sous (233); en altres, segurament més.

Los esclaus sarrahins solien ésser dexats com a penyora per lo deutor militar o aventurer, al juheu prestamista, segons interessants exemplars que'ns facilita Mossèn Corbella en *La aljama de juheus de Vich*, (plana 42). Aquesta era una de les ventatjes dels esclaus cristians, çò és, de no poder servir ni a juheus ni a sarrahins; puix, per lo demés, no's veyen lliures d'ésser revenuts moltes vegades (233).

Obtenien la llibertat los esclaus per manumissió testamentaria y per redempció propia. La redempció d'Arnau des Prat, de la parroquia de Sant Martí d'Albars, val la pena d'ésser coneguda. Estava captiu a Salamanca, contribuint a sa llibertat, en Ramón de Cardona, batlle de la casa del Palau del Vallès, pertanyent als templers. En Prat promet pagarli 16 sous y 6 diners de Vich, anticipats, per la sua lliberació y al ensemps se reconeix vassall de la Milícia del Temple, que l'auxilià, ab prestació d'una perdiu al any de cens (234).

Mides longitudinals. — La cana solia ésser la mida de més habitual aplicació en lo comerç al menudeig. A més de la cana usual vigatana, se troba aplicarse en aquell mercat, la cana de Ripoll (235) y també la de Camprodón (236). Aximateix vehèm con-

(232) Vo. III, 1248, III nonas Novembris. Testament de G. de Montpalañ «Item dimito Sorori mee G^e de uillatermar quendam meum Sarracenum que vocatur Jafira et est in Enis^a sa». «Item dimito operi Ecclesie sancte Marie de pineto quendam meum Sarracenum nomine maymó, et si ipse non daretur ei, quod darentur dicto operi C solidos, et ex hoc, quod fieret sepulcrum lapideum ibidem in quo tumularentur ossa patris mei. Item dimito Monasterio sancti Pauli de maritimo C solidos ita quod ex illis trahantur ossa Matris mee et Poncii fratris mei de Ciminterio et tumulentur in Ecclesia in usuo lapideo.» «Item volo quod ille Sarracenus que uocatur Cassim postquam seruerit mihi uel meis successoribus per Quinquennium sit Alforro.»

(233) 1258, (2 kalendas Agost). «Notum sit cunctis: quod ego Guillelmus de sabassona vendo tibi Raymundo de Cardona de vico, et cui velis, in perpetuum, quendam baptizatum meum qui vocatur Petrus, pro ducentis quinquaginta solidis Barchinone de duplo, quos me a te confiteor recepisse, renunciando exceptioni pecunie non numerate, quod promito tibi et cui velis, facere bonum, ad consuetudinem et usum et forum Barchinone ciuitatis.» (Doc. 1538 de Jaume I, A. C. A.)

(234) Vo. VI, 1259, X kalendas Octobris: «A. de prato de parrochia sancti Martini de albars, filius Ermessendis de prato, debeo tibi R. de cardona XVI solidos et VI denarios vicensis de quaterno, quos mihi mutuo tradidisti ad redimendum me de persona in qua eram captus, apud salamanchan, et quos promito nobis et cui uelit is soluere ante quam exeam ad ulla uici. Et si per his etc.: et hec iuro etc. Testes G. paschale G. de plano et R. bardina. Ego idem Recognosco et fateor meum corpus infantes et omnia bona mea, esse de milicia templi et specialiter de seruiicio domus de palatio de ualesio, in posse uestri Raimundi de cardona bajuli. Ita scilicet etc. Et nulla prescriptio: per censu vnam perdicum annuatim in festo omnium sanctorum.»

(235) Vo. V, 1257, nonas Madii: «duas dotzenes de bora bruna, a cana de ripol pulcra et nitida ad bonam consuetudinem terre. Tali (pacto) etc. in festo sancte Marie augusti XII canas et in festo sancti Michaelis septembris residuas XII canas.»

(236) Vo. V, 1256, XIII kalendas Julii: «P. ferrarii de campo rotundo vendo tibi R. suinera de vico per XXXIII solidos barchinonenses de duplo quos me a te confiteor recepisse: renunciando etc. XII canas ad canas campi rotundi panni bruni de meliori.»

signades canes de terres més llunyanes, com en 1256, que's consignà la cana de Montpeller (218). Lo divisor de la cana era lo palm (237).

També s'usaven les *almas* de Vich, dividides en *pannos*, o palms, mida molt empleada en tot lo Mitjdia de França (238).

Mides de capacitat. — S'usava freqüentment la *quartera* del mercat de Vich, que ja no era idèntica a la quartera del vehí terme del castell de Gurb (239).

Per tant, res té d'extrany que en un mercat com lo de Vich, hont s'aplegava gent de tantes comarques catalanes, se trobin transaccions de grans fetes ab les quarteres d'altres localitats, que eren també de cabuda diferent. Axís trobém que's consigna en 1261 la quartera d'ordi «ad mensuram rectam mercati Minorisse» (Manresa); en 1261 la quartera de forment «ad mensuram Modeliani» (Moyà); en 1259 tres quarteres de llegums, mesura de Granollers (240) etc.

Lo divisor de la quartera fou lo *vuytè*.

Ab la *quartera* hi mesuraven axís l'ordi com lo vi (241) etc.

Lo vi també's mesurava ab la *puyera*, ab la *emina* y, al que sembla, ab la *canada* (242).

La *fogaça* era altra mida de capacitat per grans.

També ho fou la *saumada*, al menys per medirhi lo roldor o roudor (243).

Lo *sexter*, molt generalisat al començar lo segle XIII, experimentà a Vich notable modificació en sa cabuda, puix en 1259 se consignen los sexters de blat de mesura vella y de mesura nova, usats al mercat de Vich (244).

Pès. — Lo més comú era la *lliura* del mercat de Vich (245). També s'empleà lo quintà, usual de Vich.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(237) Vo. IV, 1256, III nonas Januarii: «panno de valentina» «VI canis et media minus vno palmo de panno de exaló».

(238) Comte Couret, en *Une page de l'histoire du vieil Orléans*, troba en 1476 «sept aulnes de taphetas de Florance». (*Revue des questions héraldiques*, 25 agost 1898, p. 67).

(239) Vo. VI, 1261, VIII idus Januarii: «duas quarterias bladi medii ordei medii spelte ad mensuram mercati vici et Mediam quarteriam frumenti ad mensuram censualem castri de gurbo et XVI denarios per duabus jous».

(240) Vo. VI, 1259, VIII idus Martii: «Paschale de sancto iohanne de parrochia de taradello et poncius filius eius et quisquem insolidum, debemus tibi Johanne de archerons de parrochia sancte Marie de corco VI quarterias frumenti et quatuor ordei ad mensuram mercati vici et tres quarterias leguminois ad mensuram mercati de granollers racione mutui».

(241) Vo. VI, 1261, XVII kalendas Julii: «annuatim in festo omnium sanctorum vnum par caponum et quatuor fogatias frumenti et vnam quarteriam vini et XIII denarios monete curribile barchinonense de quaterno pro medio Aristee».

(242) Vo. V, 1257, IIII kalendas Madii: «vnum par caponum et vnum par gallinarum et duas placenculas et duas canadas nino».

(243) Vo. VI, 1261, VI idus Januarii «VII Saumatis de roudor».

(244) Lluís de Moncada. *Episcopologio de Vich*, vol. II.

(245) Vo. VI, 1261, IIII idus Januarii: «XL libras piperts boni et pulcri garbelati ac receptibilis ad pondus libre ville vici».